

FEDINEC CSILLA

Magyar pártok Kárpátalján a két világháború között*

CSILLA FEDINEC
HUNGARIAN PARTIES IN SUB-CARPATIA BETWEEN
THE TWO WORLD WARS

329(=511.141)(437.7)"1918/1939"
94(=511.141)(437.7)"1918/1939"

Sub-Carpathia. Hungarian Legal Party. Autonomic Party of Original Inhabitants. Christian-Socialistic Party. Party of Small Landowners Craftsmen and Farmers. Hungarian National Party. Hungarian Party Alliance. United Hungarian Party.

A két világháború közötti Kárpátalján a magyar pártok önmaguk feltalálásán, önértelmezésén túl nemigen jutottak. A kárpátaljai magyar pártpolitizálás három jól elkülöníthető periódusa a vizsgált időszakban: 1918–1920, 1920–(1927)–1936, 1936–(1938)–1940. 1927-től már nem léteztek sajátosan kárpátaljai pártok, hanem az (csehszlovákiai) országos párt kárpátaljai kerületeként működtek az 1938-as fordulatig, majd következett a betiltás, végül a „felvidéki” válás. A sarokpontok: 1920 – a már nem magyar, hanem csehszlovákiai/kárpátaljai magyar pártok elindulása, 1936 – az egypártrendszer, 1940 – a végleges megszűnés.

A Podkarpatszka Rusz időszakának magyar pártjai: Magyar Jogpárt; Óslakosok Autonóm Pártja; Keresztényszocialista Párt; Kisgazda-, Kisiparos és Földműves Párt (későbbi nevén Magyar Nemzeti Párt) önállóan, illetve pártszövetségben fejtették ki tevékenységüket. Valamennyi nemzeti, jobboldali beállítottságú volt. Tevékenységük egymásba fonódó, gyakran nehezen szétválasztható. A vezető pártpolitikusok politikai pályafutásukat a fordulat után kezdték, az egyetlen kivétel Egy Ferenc. Árky Ákos például katonatiszt, Hokky Károly, R. Vozáry Aladár tanár, Rácz Pál tanító, Kerekes István, Nagy Kálmán orvos, Korláth Endre ügyvéd volt, arról nem tudni, hogy korábban aktívan politizáltak volna. A parlamenti-szenátusi választásokon elért eredmények: 1924 – 11% (Ruszinszki Óslakosok Pártja – képviselő: Korláth Endre, szenátor: Egy Ferenc); 1925 – 11,8% (Gazdák Szövetsége–Német Iparospárt–Szlovenszki Németek és Magyarok Nemzeti Politikai Pártja – képviselő: Korláth Endre, szenátor: Egy Ferenc); 1929 – 11,4% (Autonomista Pártszövetség – képviselő: Hokky Károly, szenátor: Korláth Endre); 1935 – 10,6% (az Országos Keresztényszocialista Párt, a Magyar Nemzeti Párt, az Óslakos Németek Pártja Szlovenszki és Podkarpatszka Ruszban, Szudétanémet Választási Szövetség – képviselő:

* A tanulmány a 2006. augusztus 22–26. között Debrecenben megrendezett Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus A kisebbségi magyarok közösségépítése a szomszédos államokban 1918–1948 c. szimpóziumán elhangzott eloadás írásos változata.

Korláth Endre, szenátor: Hokky Károly). A népszámlálási adatok alapján Kárpátalján a magyar lakosság lélekszáma 1921-ben 102 144 (17,35%), 1930-ban 109 472 (15,44%). Egyébként a képviselőház 300, a szenátus 150 tagú volt. Kárpátaljáról 9 képviselőt és 4 szenátort választottak be, ebből minden alkalommal egyet-egyet adtak a magyar pártok. (Országosan a magyar ellenzéki pártok 9-10 mandátummal rendelkeztek.) Ez jelzi politikai súlyukat.

A fenti pártokkal szemben a baloldali politikájának fontos eleme az internacionalizmus, így a magyarkérdés is, sőt a mindenkori szavazati arányok elemzéséből az derül ki, hogy a lakosság többnyire baloldali érzelmű, illetve etatista. A nem magyar pártok meghatározó eleme a politikai irányultság („ruszin”-, „orosz”-, „ukrán”-párti vagy éppen részben magyarbarát, amelyeken természetesen az adott anyaország felé való orientálódást értjük).

Egyéb jelentős kárpátaljai pártok:¹

– Autonóm Földműves Szövetség: ellenzéki, autonomista párt, mely Kurtyák Iván vezetésével ruszinoofil irányvonalat képviselt, majd 1933-as halála után Bródy András követte, aki ruszofil irányba terelte a pártot. Mindkettőjük idejében erős volt a magyarorientáció, a pártot Magyarországról is támogatták. Szereplése a parlamenti-szenátusi választásokon: 1924 – 8,4%, 1925 – 11,6%, 1929 – 18,2%, 1935 – 13,9%.

– Agrárpárt (Kárpátorosz Köztársasági Földműves Párt): ruszofil irányvonalú párt volt, melynek minden etnikai csoportban voltak támogatói. Több szakszervezetet és szövetkezetet hozott létre, minden ciklusban volt képviselője a törvényhozásban. Magyar nyelvű lapja a *Köztársasági Magyar Híradó* volt. Választási eredményei: 1924 – 6,4%, 1925 – 14,2%, 1929 – 29%, 1935 – 19%.

– Kárpátorosz Munkapárt: ruszofil, autonomista irányvonalat képviselő agrárpárt volt, 1924-ben és 1925-ben a csehszlovák Nemzeti Szocialista Párttal szövetségben szerzett 8%-ot, illetve 6,4%-ot; 1929-ben létrehozta az Orosz Blokkot, mely szövetségben a csehszlovák Nemzeti Demokrata Párttal 18,3%-ot ért el.

– Kommunista Párt: magyar kommunisták közvetítésével, a moszkvai Komintern pénzén 1920-ban alakult meg Ungváron Podkarpatszka Rusz Nemzetközi (Internacionalista) Szocialista Pártja, mely a következő évben beleolvadt a Csehszlovák Kommunista Pártba, s annak helyi szervezeteként működött tovább. A Kommunista Internacionálé elveit követte, ellene volt az autonómiának, szociális követelésekkel lépett fel, ifjúsági szervezetek és „vörös szakszervezetek” tartoztak hozzá, az 1930-as évek elején éhséglázadásokat szervezett, a Komintern VII. kongresszusa (1935) után antifasiszta lózungokat hirdetett. Az 1938-as válság idején a köztársaság védelmében lépett fel, a Szovjetunió felé orientálódott. Az egyetlen párt volt az országban, amely minden etnikumot átfogott. Magyar nyelvű sajtóorgánuma a *Munkás Újság*. A parlamenti-szenátusi választásokon elért eredményei: 1924 – 39,4%, 1925 – 30,8%, 1929 – 15,2%, 1935 – 24,4%.

– Podkarpatszka Ruszi Földműves Szövetség: ruszinoofil, autonomista parasztpárt volt, mely 1923-ban részben beolvadt a Kárpátorosz Köztársasági Földműves Pártba, az ezzel egyet nem értők 1924-ben beléptek az Autonóm Földműves Szövetségbe.

– Keresztény Néppárt: az 1920-ban alakult ruszinoofil, autonomista Orosz Kisgazda (Földműves) Pártból szerveződött 1925-ben mint keresztény-klerikális, ukrán irányvonalú, az autonómiával egyetértő párt. Élén Avgusztin Volosin állt. Az elődpárt

az 1924-es választásokon nem szerzett mandátumot. A Keresztény Néppárt is igen csekély támogatottsággal bírt, de a Csehszlovák Néppárttal kötött szövetségnek köszönhetően Volosin 1925-ben és 1929-ben is mandátumhoz jutott.

– Podkarpatszka Rusz Szociáldemokrata Pártja: a Csehszlovák Szociáldemokrata Párt tagszervezete, autonomista, ukraínofil és gazdasági követelésekkel lépett fel. Minden választáson 10% alatti eredményt ért el, de mindig tudott képviselőt küldeni a törvényhozásba. Munkásakadémiát, munkás érdekvédelmi szervezeteket, sportegyesületet alapított, a Csehszlovák Szakszervezeti Egyesületre támaszkodott. Magyar nyelven is megjelentetett lapot *Szabadság* címmel.

Az államfordulat (1918–1920)

1918 vége felé a lakosság súlyos teherként élte meg az elhúzódó háború következményeit, főleg az ellátási gondok következtében. Az élelmiszerből fejadagot osztottak, a cukor nagy részét „Galíciából csempészik”, kevés a zsír, az „aratási szalonna”, a „hadikávé”, a mosószer stb.² Faluhelyen próbálkoztak dohánytermesztéssel, de ezt mint törvénytelen vállalkozást a pénzügyőrség szigorúan büntette.³ A hatóságok egy új rendelettel betiltották a házilagos „kisüstön való főzés”-t is.⁴ Az embereket leginkább a halálos áldozatokat is követelő „spanyoljárvány” nyomasztotta.⁵ Emiatt tanítási szünet is volt.⁶ Az úgynevezett politikai kérdés ekkor még nem a háborúval, hanem a közigazgatással kapcsolatos. A *Határszéli Újság* a világháború miatt „elaltatott” problémát boncolgatja újra a közigazgatás átszervezéséről, és Ung megye megnagyobbításáról ábrándozik, azzal a konklúzióval, hogy: „Készületlenül ne találjon bennünket az új reform, mert ha nem emeljük fel szavunkat, hanem hallgatunk, elmúlik felettünk a közigazgatási reform is anélkül, hogy régi vágyunk, aspirációnk a területi növekedést illetőleg megvalósulna”.⁷ Októberben kiderült, hogy Magyarország elvesztette a háborút. Ekkor azonban ez még nem tűnt tragikusnak. „Az Isten végzetével nem szállunk perbe” – írta a lap.⁸

A budapesti forradalom hírére a katonaság körében is eluralkodik a háborúellenes hangulat.⁹ A nemzeti tanácsok mellett sorra alakultak az új pártok, például: az Ung megyei Nemzeti Szociáldemokrata Szövetség¹⁰, az ungvári Nemzetközi Szociáldemokrata Párt¹¹, az Ungvári Függetlenségi Párt¹², Ungváron a Károlyi Párt¹³, az Ungvári Polgári Radikális Párt¹⁴, a Beregszászi Polgári Radikális Párt¹⁵ stb. Összességében úgy tűnik, hogy a hirtelen megszorodott pártokat sokkal inkább a helyi hatalom megszerzésének kérdése foglalkoztatta, nem pedig a Kárpátalját mint sajátos (nemzetiségi-vallási) térséget, feszítő problémák megoldásának gondolata. Pedig ekkoriban a kormány éppen előkészíti, majd törvénybe foglalja a ruszin autonómiát.

Decemberben a fő hír: megszállják-e a „cseh-szlovákok”¹⁶ a régiót vagy sem? Az ungvári *Határszéli Újság* ezt írta: „Csehszlovákok! Lehet, hogy pár nap múlva itt lesztok. Úgy halljuk, parancsotok van reá, nem is Prágából, hanem Párisból, hogy megszálljátok városunkat is. [...] Kérünk tehát benneteket azon szeretet alapján, amelyet keresztény nép keresztény nép iránt érezni köteles, hogy e fegyverrel védjétek meg városunk minden polgárát kivétel nélkül és mi ígérjük, hogy ellenünk fordítani nem lesz okotok!”¹⁷ A sajtóorgánum laptulajdonos-kiadója Földesi Gyula, aki az Autonóm Földműves Szövetség egyik vezetője lesz; felelős szerkesztője Magyar Bálint az Ungvári Nemzeti Tanács tagja, később a Keresztényszocialista Párt egyik vezető-

je; társszerkesztője Rác Pál a Nemzeti Szociáldemokrata Szövetség titkára, az Ungvári Nemzeti Tanács tagja, később a *Ruszinok Magyar Hírlap*, a Magyar Jogpárt és a Magyar Pártszövetség hivatalos lapjának vezető újságírója. Az Ungvári Polgári Radikális Párt elnöke, Reisman Henrik által szerkesztett *Ungvári Közlöny* viszont a rémhírterjesztéstől óvott: „Ma mindenkinek egy kötelessége van: nyugalommal bevárni a fejleményeket. Aki okatlanul izgat és rémhíreket terjeszt: bűnt követ el a forradalom és a köztársaság ellen. A hazafiság azt követeli minden ungvári polgártól ma, hogy bizalommal és hidegvérrel várja az eseményeket”.¹⁸ Az újság szerint: „A békekonferencia elvben elfogadta a népek szövetségének megalakítására vonatkozó javaslatot [...] Nem lesz titkos diplomácia és nem lesz háború!”¹⁹

A *Határszéli Újság*ból programszerűen kiemelhetők az ungvári magyar közszereplőket foglalkoztató legfőbb kérdések. Magyar Bálint keresztényszocialista ünnepségen fogalmazta meg a magyarok számára új helyzetet: „Volt idő, amikor mikivülünk tulajdonképpen más nem is volt. Csináltuk a kultúrát, az ókor sötét éjjele után hirdettük a »szabadság«, »testvériség« eszméjét [...] de jött az ellenség és azt mondta: ő hozza az igazi szabadságot, ő hozza az igazi testvériséget, ő az igazi kultúrát”.²⁰ A politikát a ruszinok csinálják, a magyarok csak oldalról szemlélődnek, mondja Magyar. „Szerettünk volna bele nézni abba a politikába, amelyet a ruszinok egy év óta folytatnak [...] fölkerestük a ruszin politika egyik képviselőjét, akitől egyes kérdéseinkre szíves felvilágosítást kértünk.”²¹ Megindult – a saját meghatározásomban, később is annyira jellemző – homályba veszés; már nem tudják, mikor is volt az az esemény, amihez egy évvel korábban még a hatalomváltást kötötték: „Városunk, mint olyan, utoljára akkor szerepelt a politikában, amikor azon a bizonyos ezerkilencszáztizenkilencediki januári vagy februári napon Moys zsupán megjelent a városházán”.²² Az idézetben, illetve annak folytatásában benne van a következő fontos elem, a politikai életnek a magyar politikai személyiségekhez való kötése: „E fenti esemény óta városunk életében politikai vonatkozású dolog nem igen történt. Úgy látszik most következett be az újabb fázis”²³ azzal, hogy a polgármesteri székben az 1916-tól hivatalban levő Berzeviczy Istvánt kormánybiztos váltotta fel. (Miközben a lap januárban folyamatosan közölte Gregory Zhatkovych kormányzó 30 pontos politikai programját.)

A bűnbakkeresés konkrét csoportot tett felelőssé a Magyarországtól való elszakítottaságért. „[...] a volt Magyarország egyes népeit tulajdonképpen az tette államgyűlölökké és magyargyűlölökké, mert meggyűlölték a magyar kormányok azon politikáját, amely a zsidókat az ő kárukra támogatta, erősítette, befolyáshoz engedte.”²⁴ „Kell nekünk a minket megértő és bár saját jóvoltukért, de nem ellenünk, nem a mi kárukra fáradozó zsidósággal, amely zsidó vallása mellett magyarnak meri magát vallani, de nem kell nekünk a konjunktúrazsidósággal és ennek segítségére sem reflektálnunk, mert úgy sem lenne soha áldás és eredmény azon. Nem kell nekünk a bolsevikokkal kacérokodó [...] zsidósággal, hogy úton-útfélen hazug rágalmaikat terjeszt a magyarországi állapotokról [...] mi [...] ha talán kevesebben is, de becsülettel akarunk itt jogainkhoz jutni.”²⁵ Sajátos módon a csehszlovák időszakbeli két népszámláláshoz kapcsolódóan a kortárs magyar visszhangok szerint a magyarság számának csökkenését nem annyira a népszámlálás meghamisítása, hanem sokkal inkább a zsidósággal elkülönülése eredményezte.²⁶

Megindult az elvándorlás. Ungváron „szomorú emberek jöttek-mentek [...] készülődtek, búcsúztak [...] Budapestre mentek”.²⁷ Találunk példát a múltba révedésre, az ősök felmagasztalására: „Elmentem a temetőbe a magyarokhoz. [...] Ezek már ártalmatlan magyarok minden e világi élő nép számára, akiktől nem kell félni a mai idők ingatag emberének. [...] A hajdani urakból koldusok lettek, más világszellem asztaláról életet tengetők”.²⁸ Ezt a fajta siránkozást a trianoni béke vezeti át a megváltoztathatatlan tudatosításából eredő új gondolkodás felé: „A trianoni béke ratifikálva van. A határok kölcsönösen el vannak ismerve. A légmentes elzárásra nem látunk okot. Követeljük a kínai falak lebontását, amelyek bennünket szeretteinktől s anyagi érdekeinktől elválasztanak s követeljük legalább a postaforgalom megindítását”.²⁹ Az új időszámítás elkezdődött.

Magyar Jogpárt (1920–1922)

A sajtó híradása szerint 1920. június 1-jén Ungváron megalakult a Ruszinszkói Magyar Jogpárt Koriáth Endre helyi ügyvéd elnökletével.³⁰ A keresztényszocialista és a kisgazdapárthoz intézett átirat kimondta: „Bejelentjük, hogy Ruszinszkó területén Ruszinszkói Magyar Jogpárt néven új politikai magyar pártot alakítottunk. Ezen politikai párt alakításával azonban nem a tovább tagozódás volt a célunk, hanem a területen élő magyarságnak lehetőleg egy tömegben való tömörítése. - Ezen célból a párt politikai, társadalmi és kulturális programját már úgy dolgozta ki, hogy abban mindkét testvérpárt tagjai helyet foglalhassanak. A programja mindkét magyar testvérpárt programjával megegyezik. A gazdasági programunk ugyan nem öleli fel a két testvérpárt gazdasági programját, de az ellentétek nem olyanok, hogy azok áthidalhatók ne volnának”. A jogpárt „fő célja a ruszinszkói magyarságnak egy tömegben való egyesítése minden tekintetben, mert csak az ilyen nagy tömeggel lehet a kormányzattal szemben a magyarság jogait megvédelmezni”.³¹ A párt programja többek között kimondta a ruszinszkói autonómia támogatását, valamint követelte a vármegyeyei, a községi és az egyházi autonómiák visszaállítását; gazdasági téren az adórendszer, a földbirtokreform rendezését, a kártalanítást a gazdasági veszteségekért; kulturális téren a megszüntetett iskolák visszaadását.³² „[Z]ászlónk alá hívunk rang-, vallás- nemi és osztálykülönbség nélkül mindenkit, ki Podkarpatszka Ruszban magyarnak vallja magát. Az új államban – s itt Podkarpatszka Rusz területén sem űzhet a magyarság luxuspolitikát. Nem lehetünk tékozlók, hogy magyarjainkat pártokra hagyjuk szétfecsérelni.”³³

Augusztus elején a párton belül jogvédő liga alakult, ugyancsak Koriáth vezetésével. A szervezet célja „a magyarság közjogi, politikai és közérdekű magánpanaszainak védelme a hatóságok előtt s szükség esetén a sajtó útján és a parlamentben”.³⁴

Június 3-án Ungváron megjelent a *Ruszinszkói Magyar Hírlap* első száma. A fejléc szerint a Ruszinszkói Magyar Jogpárt politikai napilapja. Felelős szerkesztő: Zombory Dezső; szerkesztők: Boldizsár Boldizsár és Rácz Pál; a kiadásért felelős: az ungvári Lapkiadó Vállalat Rt. 1921. július 5-től a *Ruszinszkói Magyar Hírlap* a Ruszinszkói Magyar Pártok Szövetségének hivatalos napilapja lett. Helyette a Ruszinszkói Magyar Jogpárt hivatalos lapja az *Ungvári Közlöny*.

1921. november 4-én további rendelkezésig a rendőrség betiltotta a Ruszinszkói Magyar Jogpárt működését.³⁵ Fő feladatát, „a magyarok jogsegélyezését” ideiglene-

sen átvette a Ruszinszkói Magyar Pártok Szövetsége.³⁶ Korláth Endre pártvezért a kassai börtönbe szállították, ahonnan két hét múlva szabadult.³⁷ Ezt követően lemondott a Ruszinszkói Magyar Jogpártban és a Ruszinszkói Magyar Pártok Szövetségében betöltött ügyvezetői tiszteréről, „mert ildomosnak tartotta, hogy bár alapítan, de mindenestre megtörtént meghurcoltatása után a pártvezetőségekre bízta, hogy a jövőben is alkalmasnak tartják-e az ő személyét a politikai vezetésre”.³⁸ 1921. december 31-én Ungvárra érkezett Edvard Beneš miniszterelnök, akinek a magyar pártok képviselői memorandumot nyújtottak át, melyben többek között követelték a Ruszinszkói Magyar Jogpárt betiltásának visszavonását.³⁹ Februárban a keresztényszocialista és a kiscgazdapárt parlamenti klubja is szorgalmazta a Ruszinszkói Magyar Jogpárt újbóli engedélyezését.⁴⁰

1922. április 11-én Ehrenfeld Péter kormányzó aláírta a statáriumot megszüntető rendeletet.⁴¹ Huber rendőrigazgató tájékoztatása: „a pártéletet korlátozó intézkedések terén mai nappal a még itt fennálló magyar törvények lépnek életbe. [...] a statárium megszüntetésével a politikai pártok működéséhez nem lévén szükség engedélyre, természetesen a Magyar Jogpárt is programjának bejelentésével megkezdheti működését”.⁴² A *Ruszinszkói Magyar Hírlap* hírül adta: „feltámadt” az a párt, amely „elsőnek merete hirdetni, hogy csak magyarok vagyunk, s minden magyarnak legyen az bármilyen rendű, rangú, foglalkozású vagy vallású, ebben a pártban helye van”.⁴³

1922. november 4-én az ungvári rendőrség ismét betiltotta a Ruszinszkói Magyar Jogpárt működését és hivatalos lapját, az *Ungvári Közönyt*. A párt ezzel lassan elenyészik. Az 1923. augusztusában Ungváron létrejövő Podkarpatszka Ruszi Polgári Pártba (mely, a sajtó szerint, a kárpátaljai magyar zsidók pártja) a Magyar Jogpártból kivált tagok is beléptek. Árkó Ákos, az Óslakosok Autonóm Pártjának elnöke úgy nyilatkozott, hogy szerinte az új párt „a magyarság megbontására hivatott”.⁴⁴ Korláth Endre úgy vélte, „az a körülmény, hogy a Magyarországon dúlt áldástalan felekezeti tusakodás ide nem hatolt át, s a keresztény és zsidó felekezetek közötti esetleges differenciák mindig békésen lettek elintézve, a Ruszinszkói Magyar Jogpárt programjának, pártvezetőségének és így jelentékeny részben énnekem is eredményül tudható be. Azok tehát, akik pártomból kiválva ma hátba támadnak engem, s új pártot létesítenek, ezt a békét veszélyeztetik”.⁴⁵

Óslakosok Autonóm Pártja (1921–1927)

A Ruszinszkói Óslakosok Autonóm Pártja működését a hatóságok 1921. december 7-én engedélyezték hivatalosan, bár már az év folyamán fejtett ki tevékenységet. Megvalósította azt a forgatókönyvet, amit a többi magyar párt is: döntöttek a létrehozásáról, elfogadták az alapszabályát, a programját, majd úgymond előírászerűen megalakult, a törvényi jóváhagyásnak megfelelően, mindez akár több hónapos különbséggel. A párt „Ruszinszkó összes lakossága” érdekében, gazdasági, szociális követelések mellett, többek között szorgalmazta a „békeszerződésben biztosított” autonómia megadását, „a vármegyei, városi, községi, és egyházi autonómiának” visszaállítását és tiszteletben tartását.⁴⁶

A párt első nyilvános szereplésére 1921 májusában került sor, amikor a ruszinszkói magyar pártok nagy létszámú küldöttséget menesztettek Prágába, hogy il-

letékes helyen adják elő panaszukat. A köztársasági elnök betegsége hivatkozva elhárította a küldöttséget, mely május 6-án járulhatott Beneš külügyminiszter elé. Az előterjesztésből: „Podkarpatska őslakos autonóm pártjának és az autonóm területen lakó magyar pártok szövetségének 250 tagú küldöttsége élénk bizalommal és reménységgel eltelve jelentünk meg külügyminiszter úr, mint az entente hatalmak és a cseho-szlovák állam között létrejött St. Germaini békeszerződés hivatott végrehajtója előtt oly célból, hogy legégetőbb követelményünket előterjesszük. - Két év óta élünk a cseho-szlovák állam impériuma alatt és másfél év előtt jött létre az a szerződés, mely Podkarpatska Rus részére az autonómiát a nagyhatalmak tekintélyével biztosítja. - Bár e szerződés ratifikálva van, mégis szomorúan kell látnunk, hogy annak végrehajtása felé egyetlen lépés sem történt”. Beneš válaszából: „Kárpáto Russia kérdése adminisztratív és civilizáció kérdése. Eddig a reánk bízott kérdéseket mi megoldottuk. Figyelembe kell venni Önöknek, hogy a románok csak hónapok múlva vonultak ki egyes részekből, másrészt hogy a magyar kormány elhanyagolt állapotban hagyta vissza a nekünk ítélt területeket s óriási munka volt az elhanyagolt iskola ügyét és a higiéniai kérdéseket megoldani. - Kezdet kezdetétől kellett újjáépítési munkát végeznünk. Hozzájárult még az a körülmény is, hogy az autonóm területünkön nem volt intelligencia és így a magunk erejével kellett e munkát végeznünk. [...] Természetes, csak fokozatosan építhetjük ki e tartomány autonómiáját [...] az autonómia kiépítésének nincsenek elvi, csupán technikai akadályai”.⁴⁷

Árky Ákos pártelnök szívügyének tartotta Ungvár iskolaügyét. 1921. július 28-án az ungvári magyar gimnázium szervezésére alakult bizottság jóváhagyta az új magyar gimnázium szervezeti szabályzatát és döntött arról, hogy a tanintézményt javarészt gyűjtésből (adományokból) fogják fenntartani. A felügyelő bizottság elnökévé Árkty választották meg.⁴⁸ A szervezőket a *Ruszinszkói Magyar Hírlap* augusztus 1-jei számában „új Drugethek”-nek nevezte (a 17. században keletkezett tanintézet alapítója a Drugeth-család volt). Augusztus 2-án Árky az alábbi felhívást tette közzé: az ungvári gimnáziumban szeptember 1-jén csak egy ruszin nyelvű első osztály indul, oda is ruszin nyelven kell felvételizni; ezzel „kezdetét veszi a jövő magyarság elnemzetietlenítése, ha idejében nem védekezünk ezen erőszakos intézkedés ellen. [...] A jövő magyar nemzedék nevében kérünk mindenkit [...] támogassa anyagilag az új magyar reálgimnáziumot”.⁴⁹ A következő év áprilisában Árky elnökletével megkezdte munkáját az ungvári magyar gimnázium szervező bizottsága.⁵⁰ Augusztusban a pártelnök személyesen járt Vavro Šrobár iskolaügyi miniszternél, hogy tőle az ungvári ruszin reálgimnáziumban magyar osztályok megnyitásának engedélyezését kérje.⁵¹ Az eredménytelen küzdelemben a gimnázium ügye végül megrekedt.⁵²

1922. október 7-én megalakult Antonín Švehla (agrárpárti) politikusokból álló kormánya. Árky pártelnök a következő felhívást tette közzé: „A memorandumozás, a kérvényezés ideje már lejárt, Ruszinszkó őslakosságát boldogító kormányhatalom és exponenseinek erkölcsi értéke már annyira ismeretes, hogy jogaink többé nem kérés, hanem határozott követelés alakjában hozandók a jelenleg hatalomra jutottak tudomására”.⁵³ 1924-ben elkészült *Podkarpatszka Rusz alkotmányának tervezete*.⁵⁴ Az első kárpátaljai választásokra készülve, a Ruszinszkói Szövetkezett Ellenléki Pártok Szövetsége beregszászi ülésén úgy döntött, hogy Ruszinszkói Őslakosok Autonóm Pártja néven állít listát, amire a magyarság szavazhat a március 16-i választásokon. (A szavazás listákra történik, az egyes listákra leadott szavazatok

mennyisége alapján lehet bekerülni a törvényhozásba. A magyar lista a 4-es számú.) Az ülésen elfogadott határozatból: „a Ruszinszkói Magyar Pártok Szövetségének Elnöki Tanácsa mint az itteni magyarság eddig alkotmányos szerve elhatározza, hogy a Ruszinszkói Óslakosok Autonóm Pártjának listáján szereplő összes jelölteket az itteni magyarság megválasztott képviselőinek kell tekinteni, akik együttvéve – szám szerint 18-an és azonkívül a Szövetség kebelébe tartozó pártok elnökei – alkotják a ruszinszkói magyarság tágabb értelemben vett parlamenti klubját. A klub tagjainak száma szükség szerint kiegészíthető a magyar közélet terén szereplő más személyekkel. A klub tagjai útján érintkezést tart fenn a magyarság különböző pártjainak vezetőségeivel és magával a tömeg-magyarsággal. Ennek következményeképpen a ruszinszkói szövetkezett magyarság megválasztott képviselői a fontosabb parlamenti kérdésekben respektálni tartoznak a klub határozatait. - A képviselő- és szenátorjelöltek a jelöltséget elfogadó nyilatkozattal egyidejűleg egy lemondó nyilatkozatot is kötelesek aláírni az esetre, ha a pártfegyelemmel ellenkezésbe jutnának. [...] A klub székhelye Ungvár”.⁵⁵ A Ruszinszkói Óslakosok Autonóm Pártja nagyszülősi választási nagygyűlésén Nagy Kálmán, a kárpátaljai keresztényszocialista párt ügyvezetője többek között kijelentette: „Ruszinszkó autonómiáját földadni nem lehet soha. A ruszinszkói magyarság megtanulta szeretni más nemzetiségű testvéreit és ez az érzés szülte meg benne az őslakosság autonóm pártjának gondolatát.” Hasonló szellemben szólalt fel Köröndy-Ékes Lajos szlovenszkói keresztényszocialista parlamenti képviselő.⁵⁶

Március 16-án Kárpátalján megtartották az első parlamenti választásokat. (Pót-választások Csehszlovákiában.) A tizenhárom pártlistáról 9 képviselőt és 4 szenátort választottak meg. Az Óslakos Párt listájáról Korláth Endre lett parlamenti képviselő és Egry Ferenc szenátor.

Pártjának aktuális programját Árky a pozsonyi *Magyar Újság*ban így foglalta össze: „A Csehszlovák Köztársaság keretében levő ellenzéki politikában és különösen a magyarság táborában, főként két irányzat alakult ki. Az egyik a nemzet, a másik a keresztények tömörítését célozza. Ruszinszkóban e két irányzat fölött áll az Óslakosok Autonóm Pártja, melynek programja az ellenzéki küzdelmet egységes és kizárólag az autonómia alapján álló programra helyezi. - Ez a politika több mint nemzeti és mint keresztény politika. És mert több, alkalmasabb is arra, hogy az őslakosság ellenzéki küzdelmének méltó bázisa legyen. [...] Sajnos, nem értünk még el odáig, hogy az egységes országos ellenzéki politika küzdő vonalát kiépíthetjük volna. [...] A reális élet fogja [...] meghozni azt, amit ma sokan lehetetlennek tartanak, hogy keresztényszocialista és magyar kiskgazda, szlovák és ruszin, német és román mind mind egy táborba kényszerülten vállvetve dolgozzék azon, hogy az elmúlt 6 esztendőnek a pártokra szakadásból származó minden csorbáját kiküszöbölhesse. [...] Parancsoló szükség, hogy addig is, amíg az őslakosság össze nem forr, legalább a magyarság tábora járjon elől saját jól felfogott érdekében [...] Kell hogy a keresztényszocialista és a magyar kiskgazda pártok vezérfiai megértsék, hogy úgy szolgálják nemzetünk érdekét, ha egységes pártban folytatják tovább a küzdelmet. - Lehet, hogy az egység nem teljesen ideális és nem is örök, de a parancsoló szükség komoly követelése. Ha elértük a közös célt, ha az autonómiánkhoz [értsd Kárpátalja autonómiájához – F. Cs. megj.] és ezzel kapcsolatban egyéb jogainkhoz hozzájutottunk, ha segítségünkkel a prágai kormányba oly férfiakat juttattunk, akik ennek a

köztársaságnak demokrata berendezését nemcsak frázisként kezelik, de komolyan is veszik, akkor ismét ráérünk azt a luxust úzni, amely a különféle világnézetek és elvek külön kultiválásának gyönyörűségéből áll, mert nem fogja többé se magyar életünket, se gazdasági és kulturális helyzetünket a hatalom elnyomó tendenciája fenyegetni. - Az ellenzéki pártok jelenlegi külön politikáját luxuspolitikának tartom”.⁵⁷

Az 1925. évi választásokra való felkészülés alkalmával Beregszászon a kárpátaljai magyar pártok közös választási bizottsága döntött arról, hogy a kárpátaljai őslakospárti magyar listát egyesítik a szlovenszói német–magyar listával (Gazdák Szövetsége–Német Iparospárt–Szlovenszói Németek és Magyarok Nemzeti Politikai Pártja).⁵⁸ Korláth és Egry is megőrizte mandátumát. Árky úgy vélte: „nekünk magyaroknak elsősorban az eddigi iskolai törvények megváltoztatását és az erre vonatkozó rendelkezéseknek revokációját kell követelnünk [...] a cseh polgári pártokkal vagy esetleg a kormánnyal kötendő megállapodás csak úgy lehetséges, ha eddig ért fájó sebeink előzőleg okvetlen gyógyulást nyernek, ha legalábbis teljes kulturális autonómiával bírunk és erre nemcsak tárgyi, de személyi biztosítékot is nyújtanak”.⁵⁹

1926. február 2-án a kárpátaljai Kisgazda-, Földműves és Kisiparos Párt átalakult Magyar Nemzeti Párttá, melynek elnöke Egry Ferenc, ügyvezetője pedig Korláth Endre lett. Ez utóbbit a továbbra is fennmaradó pártszövetség élén Árky váltotta.⁶⁰ 1926. július 3-tól a *Ruszinszói Magyar Hírlap* megszűnt a kárpátaljai magyar pártszövetség hivatalos lapja lenni, megvált a laptól Zombory Dezső főszerkesztő. Az újság magántulajdonba került. A laptulajdonos Kováts Miklós,⁶¹ a főszerkesztő Árky Ákos („a magyar nemzeti egységen is túlmenő »őslakos egység« eszméjének nagytelentélyű képviselője”⁶²), a szerkesztők Rác Pál és Kováts Miklós lettek.

1927. február 12-én a Ruszinszói Magyar Ellenzéki Pártok Szövetségének beregszászi ülésén Árky bejelentette lemondását – hátrahagyva a régió autonómiájára vonatkozó elképzeléseit⁶³ – és átköltözött Budapestre, ahol 1942-ben halt meg. Ungvártól a volt katonatiszt (nyugalmazott ezredesként érte a fordulat Ungváron 1919-ben), pártvezető így búcsúzott: „Úgy látom, politikai ideám megvalósíthatásához erőm gyenge volt. A feladatot mint katona precízen kijelöltem, a stratégiai megoldáshoz azonban mint politikus tájékozatlannak bizonyultam. Nem tudtam, hogy a politika stratégiája nem számokkal, de egyénnel dolgozik. Nem tudtam, hogy ez egyének emberek, kik között vannak, akik a legnagyobb célokat is csak önzésük szemüvegén át nézik. Nem tudtam, hogy az első mindenben az érvényesülés, a hatalom enyhet nyújtó árnyéka: az állás, a vagyon, a társadalmi bizonyosság, az elhelyezkedés, a közéleti nagysággá való emelődhetés. Nem tudtam, hogy mindez a törekvés a legkülönbözőbb világszemléleti eszmék bűvködébe van beburkolva s hogy az érvényesülést keresőkre nézve e bűvködők – az ukrajinizmus, a kommunizmus, a cionizmus, a szocializmus, a kis- és nagyorosz irányzat s mindezek szolgálója a sajtószabadoság, éppen olyan megváltást hozható eszmék hirdetőik részére, mint nekem, az álmodozónak, az őslakosság egyesítésének gondolata”.⁶⁴ Pártja, az Őslakosok Autonóm Pártja vele együtt eltűnt a politikai palettáról.

Keresztényszocialista Párt (1920–1936)

A Magyar Jogpárt és az Őslakosok Autonóm Pártja specifikusan kárpátaljai párt volt. Ezzel szemben a keresztényszocialisták és a kisgazdák az ún. országos párt ru-

szinszkói kerületeként működtek, igyekezve megtartani önállóságukat. Az 1920-tól Lelley Jenő, 1925-től Szüllő Géza, 1932-től Esterházy János vezette Országos Keresztényszocialista Párt ruszinszkói kerülete hivatalosan 1920 augusztusától működött. A párt 1919-ben kiadott programja⁶⁵ szociális és gazdasági követeléseket fogalmazott meg, a keresztény szellemiség jegyében. A párt szervezőbizottságát Magyar Bálint irányította; elnökké Kerekes István orvost választották meg, aki ezt a tisztét végig megtartotta; az ügyvezető Nagy Kálmán volt (korabeli általános struktúra, hogy a politikai elnök mellett ügyvezető elnök tevékenykedik). Az OKP kárpátaljai kerülete az 1924-ben a párton belül kirobbant csatározás során, mely a magyarországi kormánykörök utasításának megfelelően a keményebb ellenzéki vonalat követő keleti csoport és a Prágával szembeni politika enyhítése mellett hitet tevő nyugati csoport között robbant ki, az utóbbiakkal, azaz Lelley Jenővel szemben foglalt állást,⁶⁶ bár Korláth megfogalmazta különvéleményét, miszerint a Szentiványi által szorgalmazott magyar egység kívánalma nem elégséges, hanem őslakos egységre kell törekedni, azaz „a szlovenszkói és ruszinszkói őslakók pártjainak egységét” kell megteremteni.⁶⁷

A párt hivatalos lapja a *Kárpáti Napló* volt, mely 1921 április végén megszűnt, helyébe május 8-tól a *Határszéli Újság* lépett, melyet Magyar Bálint laptulajdonostól megvásárolt a Ruszinszkói Keresztényszocialista Párt.⁶⁸ A pártlap felelős szerkesztője Hokky Károly volt. Hokky Kolozsváron és Budapesten végezte a bölcsészkart, középiskolai tanári oklevelet szerzett Budapesten, majd Kassán volt tanár, ahonnan 1919-ben elbocsátották. 1921-től Nagyszőlősen a Keresztényszocialista Párt főtítkára, 1928-tól a párt ügyvezetője – miután Nagy Kálmán lemondott. A keresztényszocialisták kapcsolatokat tartottak fenn a szakszervezetekkel, illetve a magyarokon kívül ruszin és román tagokkal is rendelkeztek. A Ruszinszkói Keresztényszocialista Párt „központja” Nagyszőlős, ahol pártnapokat tartottak. Az 1929-es parlamenti és szenátusi választások alkalmával a kárpátaljai „magyar listá”-ról jelöltje, Hokky Károly nyeri el a parlamenti széket, 1935-től pedig szenátor. (1938 őszén a Kárpátaljai Magyar Nemzeti Tanács vezetőségének tagja, 1939-től a magyar parlament képviselője, a háború végén a tengerentúlra emigrál.)

Hokky a prágai törvényhozásban elsősorban a magyar iskolaügyet szorgalmazta. Felpanaszolta többek között, hogy Kárpátalján kevés a magyar óvoda, azok többsége is felekezeti fenntartású;⁶⁹ a magyar iskolák száma nem felel meg a magyar lakosság népszámlálás szerinti arányának;⁷⁰ szóvá tette, hogy csupán a beregszászi ruszin gimnáziumnak van magyar tagozata;⁷¹ interpellált a volt ungvári katolikus magyar gimnázium visszaadására,⁷² a nagyszőlősi magyar polgári iskola megnyitása ügyében;⁷³ aláírásgyűjtést szervezett annak érdekében, hogy magyar tanítóképző nyíljon „arra alkalmas városban Szlovenszko vagy Kárpátalja területén”.⁷⁴ Szerinte a kárpátaljai magyarság már azzal is elégedett lenne, ha annyi magyar óvodája, elemi, polgári és középiskolája lenne, mint ahány cseh/szlovák van a tartományban.⁷⁵ Ezenkívül több ízben foglalkozott a nyelvi jogok kérdésével,⁷⁶ valamint a máramarosi csehszlovák-román határkérdés rendezésének ügyével.⁷⁷ Védelmébe vette a megélhetési csempészést: „A kárpátaljai magyar határmenti lakosság ínsége közismert tény. Az esztendők óta ismétlődő rossz termés folytán a lakosság megélhetése nincs biztosítva. [...] a munkanélküliek hatalmas tömege [...] a legsúlyosabb nyomorral küzd. Kárpátalja népének harmadrésze ellátatlan, akik minden igyekezetük

mellett sem képesek munkához, keresethez jutni [...] a [...] lakosság egy része [...] a szükség kényszerének nyomása alatt a szomszédos magyar területekről hoz át élelmiszereket [...] Elismerem, hogy a kárpátaljai ínségesek, amikor ily módon gondoskodnak magukról, nem járnak a törvény útján, de cselekedetük nem jelent oly veszélyt az állam érdekeire, hogy ezért életükkel kelljen fizetniük. Márpedig a kárpátaljai határmenti lakosság ínségesei közül nem egy nyomorgó életét oltotta ki a pénzügyőrök golyója”.⁷⁸ Bár pártja a csehszlovák időszakban fontosnak tartotta az autonómia ügyét, a Teleki Pál-féle autonómiaviták során az egyetlen volt az érintett kárpátaljai politikusok, közéleti személyiségek között, aki nem nyilvánított véleményt.⁷⁹

A Keresztényszocialista Párt „testvérpárt”-ja volt a kispapoknak, „a két párt tulajdonképpen egymást kiegészíti”, állította a kortárs vélemény.⁸⁰

Kispapok, Kisiparos és Földműves Párt (1921–1926)

1920. február 17-én Komáromban megalakult az Országos Magyar Kispapok Pártja. Az első közgyűlésre 1920. május 24-én került sor, amikor új nevet fogadtak el: Országos Magyar Kispapok, Földműves és Kisiparos Párt. A párt elnökévé Szentiványi Józsefet választották.

A párt kárpátaljai kerületének létrejöttéig sajátos út vezetett, amely nem követte a keresztényszocialista forgatókönyvet: 1920. júniusában Ungváron megalakult az Ung Megyei Kispapok Pártja (elnök: Egry Ferenc, kispapok harangöntő),⁸¹ júliusban pedig Beregszászban a Bereg Megyei Kispapok Pártja (elnök: Rátz Miklós, badalói református lelkész).⁸² Októberben az országos párt pöstyéni vezetőségi ülésén Szentiványi kijelölte a követendő utat: „hogy a szlovén és ruszin magyar politika szakítson az eddigi gondolkodással s helyezkedjék reális alapra [...] az ábrándok szövése helyett a komoly munka vegye kezdetét és a magyarság létérdekében fejlesszük az önvédelmet. A párt minden erejével és a párttagok összes eszközeivel igyekezni fog a köztudatba belevinni az önvédelem szükségességének gondolatát s ennek érdekében szükségesnek tartja az összes szlovén és ruszin magyar polgári pártok egységes munkáját. Mint a szélső keresztény és liberális-radiális irányzatok között álló középpárt feladatának tekinti, hogy az eddig szétagolt és külön akciókat végző magyar polgári pártok között igyekezzen megteremteni az együttműködést”.⁸³ November 18-án Egry nyílt levélben fordult a Bereg megyei kispapokhoz, melyben többek között kifejtette: „A magyar pártok ungvári vezetősége máris megmutatta az utat. Együtt ülnek, együtt tanácskoznak Ungváron a Kispapok Pártja, a Keresztényszocialista Párt s a Jogpárt megbízottai. - Kövessétek példájukat és értsük meg egymást mindenütt, ahol egynél többen megjelenünk a magyarság javára és mindannyiunk boldogságára”.⁸⁴ Ilyen előzmények után 1921. január 16-án Beregszászban tanácskoztak a beregi, a máramarosi és az ugozsai küldöttek. Megjelent többek között Szentiványi József, valamint Egry Ferenc. Az ülésen kimondták az Országos Kispapok, Földműves és Kisiparos Párt ruszin kerületének megalakulását, amelybe azonban az Ung megyei kispapok nem léptek be, mindazonáltal elnökévé Egry Ferencet választották meg, aki a fordulat előtt a Függetlenségi Párt aktivistája volt. A pártprogram többek között kimondta: támogatni kívánják a kis- és középkispapokat, követelik a szabad kereskedelem visszaállítását, a határok megnyi-

tását a kereskedelem céljaira, felvállalják a falu kulturális felemelésének ügyét, erőfeszítéseket tesznek, hogy szövetkezeti úton mezőgazdasági hitelhez juthassanak. Határozatban mondták ki, hogy mozgalmat indítanak az Ung vármegyéből Szlovenszkóhoz csatolt községek (Kárpátaljához történő) visszacsatolása érdekében azzal a céllal, hogy megszüntessék az ebből keletkezett káros gazdasági helyzetet.⁸⁵ A kárpátaljai kisgazdapárt sajtóorgánuma a *Beregi Hírlap*, 1922 májusától a *Kárpátaljai* (1926-tól *Ruszinszkói*, 1930-tól *Kárpáti Magyar Gazda* (Beregszász).

1921 februárjában Egy arról beszélt a *Ruszinszkói Magyar Hírlapban*, hogy: „Az együtt élők és egymással karöltve haladni akarók csak úgy lehetnek békében, ha magát mindegyik egyenlőnek érezheti, csak úgy élhetnek békében, ha nincs anyag a keserűsége, az összeveszésre”.⁸⁶ Szentiványi és Körmendy-Ékes Lajos személyesen utaztak Ungvárra, hogy „az Ung Megyei Magyar Kisgazdapártot újra szervezve bekapcsolják az Országos Magyar Kisgazda, Földműves és Kisiparos Pártba, amely párt magába foglalja Szlovenszkó összes magyar kisgazda, kisiparos és földmunkás népét és Ruszinszkónak Bereg, Ugocsa, Máramarosban lakó, magát magyarnak érző közönségét. - Egyedül Ung megye van még hátra, hogy ezen csatlakozással az egész magyar társadalom egybeforrását betetőzze”.⁸⁷

A rábeszélés hatott, ám rögtön utána megkezdődött a ruszinszkói kerületen belüli tagozódás, ellentétben a keresztényszocialista (és a többi magyar) párt struktúrájával, ahol csak települési alapszervezetek léteztek, az országos párt kárpátaljai kerülete nem tagozódott további alkerületekre. 1921 júliusában az ungi szervezet (elnök: Isaák Imre),⁸⁸ 1922 novemberében Nagyszőlősön a máramaros–ugocsai szervezet (elnök: Peleskey Sándor)⁸⁹ mondta ki létrejöttét. Ez a strukturális elem átörökítődött a Magyar Nemzeti Pártba is. A Kisgazdapártnak több alelnöke, valamint főtítkára volt. A párton belüli területi tagozódást visszatükrözte a választói magatartás is. Az 1923. évi községi választások alkalmával Egy Ferenc *Pár szó a magyarokhoz* c. közleményében kifejtette: a községi választásokon az ungi magyarság elismerésre méltó összefogásról tett tanúbizonyságot, ám a bereg–ugocsai magyarság sajnos hitelt adott a magyarelles agitációnak (arra utal, hogy szimpatizált a Kárpátorosz Köztársasági Földműves Párttal). Egy fájlalja, hogy: „csak a magyar az, amely nem tart össze”.⁹⁰ Törésvonal a magyar pártok között is fennállt, melyet Korláth Endre, a Szövetkezett Magyar Ellenzéki Pártok Szövetségének ügyvezetője egyik felszólalása is bírál: „ha bizonyos tekintetben talán ellentétesek is gazdasági érdekeink, mégis legyünk mindig egyek [...] Ne hallgassunk azokra az uszítókra, akik azt mondják, hogy a kisgazdapárti magyar nem lehet együtt a keresztényszocialista magyarral, vagy hogy a kisgazdapárti magyar nem lehet együtt a liberális jogpárti magyarral, vagy – amint azt különösen szeretik az uszítók hangoztatni – a liberális magyar nem férhet meg abban a Szövetségben, amelyben a keresztényszocialista magyar van”.⁹¹ Másutt: „ma nem az a fontos, hogy ki melyik magyar pártban van, hanem az, hogy mindenki, aki magyarnak vallja magát, benne legyen valamelyik magyar pártban”.⁹²

Egy Ferenc kisgazdapárti elnökként a helyben politizálást helyezte előtérbe: közbenjárt és megállapodásra jutott a kárpátaljai kormányzóval a gabonarekvirálás ügyében;⁹³ folyamatos törekvése volt az egykori Ung vármegye egységének megbontásából eredő lehetetlen gazdasági helyzet orvoslása, amelynek más megoldási módja nem lehet, mint az, hogy a Kaposi járást Szlovenszkótól csatolják át Kárpát-

aljához („Ung megye az ungiaké!”).⁹⁴ Tiltakozott az ellen, hogy cseh telepeseket hozzanak a bátyui Lónyai-birtokra és a tizzasalamoni Odescalchi-birtokra,⁹⁵ valamint, hogy Ungvárhoz csatolják a környező településeket, nevezetesen Radváncot, Alsódomonyát, Gerényt⁹⁶ stb. A Kisgazdapárthoz fűződik, hogy 1923-tól kezdődően minden év elején Beregszászban Országos Magyar Bált rendeztek (ez volt „a kárpátaljai magyarság legnagyobb és legjelentősebb társas összejövele”⁹⁷). A hagyományt átvette a Magyar Nemzeti Párt. Az utolsó bálra 1937-ben került sor (1939-ben és 1940-ben Tiszaháti Magyar Bál volt a városban).

Korábbi mozgolódások után 1925. április 8-án a beregszászi kisgazdapárti vezetők írásban jelentették be csatlakozásukat Szentiványi mozgalmához azon a gyűlésen, amelyre azonban nem hívták meg Egyrt. „Mi a ruszinszkói keresztényszocialista párttal engedmények, sokszor önfeláldozás árán is, mindig testvéri jó viszonyt igyekeztünk fenntartani, de azért már most ki kell jelentenünk, hogy aki nem lesz benne az egységes magyar pártban, ebben a minden jó magyart befogadni kész és hivatott szent hajlékban – azokban mi politikai ellenfelet fogunk látni akkor is, ha keresztényszocialistának hívják őket.”⁹⁸ Április 18-án Ungváron a Ruszinszkói Magyar Pártok Szövetségének vezetősége és az Óslakosok Autonóm Pártjának parlamenti klubja kimondta: a kárpátaljai magyar pártok szövetsége tiszteletben tartja az ún. érsekújvári egyezményt, s egyedül az ennek alapján létesített Pártközi Vezérő Bizottságot tartja illetékesnek a magyar politika irányításában. Ezért a kárpátaljai magyar pártok szövetsége nem foglal állást az egységes magyar párt ügyében, hanem mindenben a Pártközi Vezérő Bizottság döntésének és irányításának veti alá magát. Az ülésen vendégként részt vett Szentiványi József kisgazdapárti elnök, aki kifejtette, hogy: „csak erős és nemzeti alapon való tömörüléssel lehet az idezárt magyarság kulturális megmaradását biztosítani”.⁹⁹ Április 26-án Egyr Ferenc, az országos kisgazdapárt kárpátaljai kerületének elnöke „megnyugtató szavakkal” fordult pártja alapszervezeteihez: „meg lehet állapítani, hogy válság nincs, nem is volt. Talán lehetne mondani, hogy az egész félretörés jórészen az egyéni türelmetlenség és kisebb részben az egyéni önérdek szüleménye. [...] Az ungvári gyűlés [1925. április 18-án – F. Cs. megj.] mintaképe volt a meggondoltságnak”.¹⁰⁰

Magyar Nemzeti Párt (1926–1936)

1925. október 13-án az Országos Kisgazdapárt felhívással fordult Szlovenszkó és Kárpátalja magyarságához, hogy „alkossák meg azt a pártot, mely minden magyar befogadására alkalmas” függetlenül társadalmi vagy felekezeti hovatartozásától, azaz támogassák Szentiványi József kezdeményezését a Magyar Nemzeti Párt létrehozására. Ez a párt a magyarság politikai egységének szilárdítására hivatott, s továbbra is fent kívánja tartani a pártszövetségi viszonyt a Keresztényszocialista Párttal.¹⁰¹ Október 18-án Érsekújváron az Országos Kisgazdapárt Magyar Nemzeti Párt néven alakult újjá Szentiványi elnökletével. Az egyik alelnök Egyr Ferenc lett. Az ülésen felolvasták Korláth Endre, a kárpátaljai magyar pártszövetség ügyvezetője támogató levelét.¹⁰² Az új párt létrehozásával a fő cél a magyar egység megteremtése volt, miután a Keresztényszocialista Párt belső válságot élt át és érezhetően csökkent az egyetlen társadalmi réteget képviselő kisgazdák befolyása is. Szentiványi József az egész magyarság érdekeit védő párt elé kettős célt helyezett: a németorientációt és

a reálpolitikát, azaz bizonyos előnyökért a kormánypártokkal is együtt kell működni. Bár Szentiványi a keresztényszocialistákat is az új táborban akarta tudni, ám Lelley ellenkezett. A két párt a választási együttműködésről sem tudott egyezségekre jutni – bár Budapest ezt szorgalmazta. Az MNP és az OKP külön indult. A Szepesi Német Párttal szövetségző MNP szerzett több mandátumot, s ennek a klubnak lett tagja a ruszinszkói magyar pártok közös képviselője is: Korláth a Ruszinszkói Magyar Párt-szövetség jelöltje volt.¹⁰³

1925. október 21-re a kárpátaljai kisgazdapárt Beregszászba tanácskozásra hívta egybe a magyar pártok vezetőit. Korláth Endre nemzetgyűlési képviselő kifejtette, hogy: „az egységes, vállvetett munka érdekében, de meg a választási harc sikeres lefolytatása céljából is, szükséges, hogy a ruszinszkói ellenzéki pártok, a keresztényszocialista párt kivételével, a nemzeti gondolat alapjára helyezkedve Ruszinszkói Magyar Nemzeti Párt név alatt menjenek a választási küzdelembe [...] a keresztényszocialista párttal továbbra is pártszövetséget alkotva haladjon azon cél felé, amely az itt élő magyarság és őslakosság minden irányú érvényesüléséhez vezet”.¹⁰⁴

1926. február 2-án a kárpátaljai kisgazdapárt választmányi gyűlést tartott Beregszászban. Korláth Endre képviselő előterjesztette a Szentiványi Józseffel folytatott tárgyalások eredményét a kárpátaljai Magyar Nemzeti Párt megalakítására vonatkozóan. A választmány kimondta, hogy: „a ruszinszkói kerület az országos magyar kisgazda, földműves és kisiparos párt programjának, szervezeteinek, címének fenntartása mellett politikai küzdelmét az országos politikában a magyar nemzeti párt lobogója alatt viszi tovább, mint annak ruszinszkói kerülete, mert szükségesnek látja a városi iparosság és kereskedővilág erejének felhasználásával politikai hatalmát nagyobbítani, küzdelmét hatékonyabbá tenni”.¹⁰⁵ A kárpátaljai Magyar Nemzeti Párt vezetősége: Egry Ferenc, elnök; Korláth Endre, ügyvezető. A párt alkerületei („körzetei”): ungi, alsóbereggi, felsőbereggi, ugcocsi, máramarosi; saját elnökökkel, ügyvezetőkkel. A választmány úgy döntött, hogy az MNP továbbra is együttműködik a keresztényszocialista párttal, fent kívánja tartani az addigi pártszövetségi keretet. A „ruszinszkói Magyar Nemzeti Párt” és a „szlovenszkói Magyar Nemzeti Párt” megállapodott abban, hogy az előbbi szabad kezet kap az autonómia és a kárpátaljai adminisztrációs ügyekben.¹⁰⁶

1926. szeptember 4-én Beregszászban tartották a Magyar Nemzeti Párt kárpátaljai kerületének választmányi ülését. Tárgy: a párton belüli szembenállás tisztázása. A helyszínválasztás oka, hogy az MNP ellenzéke Beregszászban alakult ki. Két elkülönülési kísérlet történt: első alkalommal a legutóbbi parlamenti választásokat megelőző időszakban, amikor a beregszásziak a választási szövetséggel nem értettek egyet; másodsor a nyár folyamán a *Kárpátaljai Magyar Gazda*, a párt hivatalos sajtóorgánuma körül alakult ki vita. A laptulajdonos Bakó Gábor, a beregszászi párt-szervezet elnöke nem fogadta el a választmánynak azt a döntését, hogy a megjelenés helyszínét tegyék át Ungvárra. Erre a kerületi vezetés júliusban kimondta, hogy a lap beleolvad a *Ruszinszkói Magyar Hírlapba*. Augusztusban ismét megindult Beregszászban a *Kárpátaljai Magyar Gazda* Kovách Béla szerkesztésében, de ellenzékben Egry Ferencsel és Korláth Endrével mint nem a Szentiványi-féle program képviselőivel. Most, a gyűlés alkalmával a jelen levő Egry és Korláth azt bizonygatták, hogy Szentiványival a legnagyobb egyetértésben vannak. Ibrányi György kerületi ügy-

vezető lemondott, Kovách Béla revideálta korábbi álláspontját, Bakó Gábor betegségre hivatkozva egy éves szabadságot kért, helyette a párt körzeti ügyvezetője Polchy István lett.¹⁰⁷ Nem sokkal ez után a kormánnyal tárgyalásokat folytató MNP¹⁰⁸ nemzetgyűlési képviselői úgy döntöttek, hogy a költségvetés elleni szavazással nem akarják befolyásolni a tárgyalások menetét, ezért a szavazáson nem vesznek részt. Korláth egyedüliként az MNP képviselői közül részt vett a költségvetés végszavazásán és ellene szavazott. Eljárását a *Prágai Magyar Hírlap*ban azzal indokolta, hogy „a kormány eljárásában pártunk követeléseinek honorálása tekintetében komolyságot nem láttam”.¹⁰⁹ Az MNP-n belül Korláth volt az egyetlen, aki ellenezte az aktivista politikát, ami végül is kudarcba fulladt. Az ok, hogy a német pártok a választásokon szövetséges magyaroktól függetlenül beléptek a kormányba, és maga a kormány is óvatos volt egy olyan magyar párttal, amelyiket Budapestről irányítanak. A Rothemere-akció is ellene dolgozott annak, hogy egy utódállamban magyar aktivista párt működjön.¹¹⁰ Egyértelmű volt, hogy Korláth a keresztényszocialistákhoz húz. „[A] Magyar Nemzeti Párt kizárólag a magyarság saját erejére támaszkodva akarja elérni, vagy megközelíteni a közös nagy célt, míg a Keresztényszocialista Párt az összes elnyomottak tömörítésével akar ugyanezen célhoz eljutni.” Intranszigenz ellenzékiesség vagy kormányba lépés? Kossuth vagy Deák elve? Korláth szerint: „nincs itt még a kiegyezés ideje”.¹¹¹

Az 1929-es parlamenti és szenátusi választásokra a két magyar pártnak sikerült szövetséget kötni, s közös listát indítani a Szepesi Német Párttal.

A gazdasági válság időszaka az irredenta mozgalmak megerősödését hozta.¹¹² 1932 júniusában a Magyar Nemzeti Párt kárpátaljai kerületének beregszászi gyűlésén 38 község 120 küldöttje vett részt. Korláth Endre kijelentette: „minden jó szándékú ember a béke érdekében a /béke/szerződések revízióját tartja szükségesnek”.¹¹³

1935-ben a *Kárpáti Magyar Hírlap* felhívást adott közre, melyben többek között ez olvasható: „Testvéri szavunk a kárpátaljai zsidó vallású magyarsághoz! [...] Zsidó vallású magyar testvérek! Itt az utolsó óra! Térjete vissza abba az őslakos közösségbe, amely a ti éltető elemetek is! Helyezkedjete vissza a Magyar Nemzeti Párt politikájának alapjára!”¹¹⁴

A Kisgazdapárt, majd az MNP elnöke Egyri Ferenc, kiségező harangöntő mester volt, akinek műhelyét 1793-ban alapították. Harangjai a köztársaság egész területére eljutottak, Magyarországról is számos rendelést kapott. A kiállításokon rendszerint aranyérmeket nyert. Keresetéből pártcélokra és kultúraszolgálatra is adományozott, megesett, hogy a harangot ingyen adta valamely kárpátaljai egyházközségnek, felekezeti megkülönböztetés nélkül. Róla, Egyri Ferencről, aki a két világháború között Kárpátalja talán legnagyobb köztisztelőnek örvendő férjje volt, „váltott egymással verset” az ungvári *Ruszinszki Magyar Hírlap* hasábjain Mécs László és Reményik Sándor.¹¹⁵ 1924-es és az 1925-ös választásokon szenátori mandátumot nyert. Első szenátusi beszédében sajnálatosnak nevezte, hogy a kormány még mindig nem váltotta be az autonómiára vonatkozó ígéretét, Kárpátalja határait nem a megállapodások értelmében vonták meg, földrajzi és néprajzi értelemben hozzá tartozó területeket vettek el, a rossz erdőgazdálkodás karsztosítással fenyeget, felvette az állampolgársági ügyek rendezetlenségét, az elbocsátott alkalmazottak és a nyugdíjasok problémáját, a magyarság nehéz gazdasági helyzetét, rámutatott a val-

lási élet kuszaságára.¹¹⁶ A Csehszlovákiai Magyar Népszövetségi Liga kárpátaljai elnöki tisztét is betöltötte.¹¹⁷ Egy névnapjára negyed századon át minden évben Kisgejőcre zarándokoltak a kárpátaljai magyarok fontos személyiségei. 1934-ben 70. születésnapján mint „a kárpátaljai magyarság őszbeborult, de még mindig daliás vezéré”-t ünnepelték.¹¹⁸ 1939-ben még elvállalta a Baross Szövetség ungvári szervezetének,¹¹⁹ majd Ung Vármegye Mezőgazdasági Bizottságának vezetését.¹²⁰

Magyar Pártszövetség (1920–1936)

A kárpátaljai magyar pártok – a Jogpárt, a Keresztényszocialista Párt és a Kisgazdapárt – 1920. november 30-án Ungváron megalakította a Ruszinszkói Magyar Pártok Szövetségét. A határozat szerint: „a pártkereteket fenntartva egymással szövetségre lépnek s egységessé váltan, egységes irányítás alatt harcolnak a magyarság jogos törekvéseiért”.¹²¹ Elnöknek Korláth Endrét, titkárnak Paulik Jánost választották meg. Korláth szerint: „ma nem az a fontos, hogy ki melyik magyar pártban van, hanem az, hogy mindenki, aki magyarnak vallja magát, benne legyen valamelyik pártban”.¹²² A *Ruszinszkói Magyar Hírlap*, ekkor a Jogpárt hivatalos lapja, így kommentálta az eseményt: „Nem egészen úgy, ahogy mi szeretnénk volna, de megszületett [...] a ruszinszkói magyarság egysége. - A Ruszinszkóba szorult négy megsabdalt vármegye magyarsága végre egybefogott s kéz a kézben megy a küzdelem felé, mely reá itt a nehéz napokban vár. - Mi többet szeretnénk volna, mint kéz a kézben. Mi egy kezet akartunk, mely nyíltan mutassa a magyarság útját. Mi a »pártok« jelzőit le akartuk mosni a magyarság lobogójáról s a pártok kereteit ledöntve, egységes táborban tudni a magyart. - Fenséges gondolat volt számunkra s hittel szolgáltuk megmozdulásunk óta annak eszméjét. Hitünk alapja, eszménk tartalma ama parancsa volt: nem kisgazda, nem keresztényszocialista, nem szociáldemokrata, nem cionista itt ma a magyar, hanem csak magyar. - A »jogpárt« szava is csak azért jelző számunkra, mert veszendőbe indult jogaink megmentésében a jog szó kapcsol és nem bont. De célunkért külön pártunkról is lemondunk volna, csak együtt legyünk, csak egy kéz mutassa, merre menjen a magyar. Nem így lett. Egy kéz helyett csak kéz a kézben”.¹²³ Paulik szerint a ruszinszkói magyar pártok együttműködésére azért van szükség, mert ebben rejlik „a forrása annak az erőnek, amely képessé teszi a magyarságot arra, hogy a rá kényszerített gazdasági és kulturális harcban győzelemre vihessen a magyarság lobogóját”.¹²⁴ Úgy gondolom, a valamiféle egység megtestesítője nem annyira a pártszövetség, hanem Korláth személye volt. A szövetség sosem valósította meg a teljes egységet. „A külön álló pártok ráeszméltek arra, hogy csak együttesen lehet sikerrel nekivágni a jövőnek s ez élő gondolatot, a külön államokban szórt magyarságok közül először Ruszinszkóban valósították meg. - Nehezen ment s a szervezkedésnek még ma is vannak hiányai. De hiába, emberek s ezenkívül magyarok vagyunk. A magyarnak pedig sok kiválósága mellett két rossz tulajdonsága: egyik a »széthúzás ősi átka«, a másik a mindent örökké »csak bírálóító természetű«.”¹²⁵ Korláth akkor is a Magyar Pártszövetség nevében beszélt, amikor a csak két létező pártból az egyik külön véleményen volt, mint például az 1925. évi nemzetgyűlési választások előtt: „az egységes, vállvetett munka érdekében, de meg a választási harc sikeres lefolytatása céljából is, szükséges, hogy a ruszinszkói ellenzéki pártok, a keresztényszocialista párt kivételével, a nemzeti gondolat lapjára

helyezkedve Ruszinszkói Magyar Nemzeti Párt név alatt menjenek a választási küzdelembe [...] a keresztényszocialista párttal továbbra is pártszövetséget alkotva haladjon azon cél felé, amely az itt élő magyarság és őslakosság minden irányú érvesüléséhez vezet”.¹²⁶

1921. július 5-től a szövetség hivatalos lapja a *Ruszinszkói (1930-tól Kárpáti) Magyar Hírlap*, 1922-ben pedig elindította a *Kárpátaljai Magyar Gazda Naptárat* „Ruszinszkó és Zemplén magyarsága”¹²⁷ számára.

1920. december 7-én Ótátrafüreden létrejött a Szlovenszkói és Ruszinszkói El-lenzéki Pártok Közös Bizottsága. Az egyeztető fórumban az Országos Keresztényszocialista Párt, az Országos Kisgazdapárt, a Szepesi Német Párt, és ami számunkra különösen fontos, a Ruszinszkói Magyar Pártszövetség képviseltette magát. 1921. február 14-én Pöstyénben megalakult a csúciszerv, a vezérő bizottság Körmendy-Ékes Lajos elnökletével, akit 1925-ben kiutasítottak az országból, utóda Bittó Dénes.¹²⁸ A vezérő bizottság elhatározásából 1922 februárjában létrejött a Közpon-ti Iroda, Losonc székhellyel, Petrogalli Oszkár igazgatása mellett, akinek halála után, 1925-től az iroda Prágába tette át székhelyét, az igazgató Flachbarth Ernő lett 1929-ig, amikor külföldre távozott, utána az irodát felszámolták.¹²⁹

A kárpátaljai magyar pártok igényt tartottak arra, hogy a helyhatóságokkal való egyeztetésekre ne csak mint pártszövetséget hívják meg őket, hanem hallgassák meg minden résztvevő párt véleményét.¹³⁰ Korláth óva intette a kárpátaljai magyar sajtót, hogy véleményt nyilvánítson a magyarországi politika bármely megnyilvánulása tekintetében.¹³¹ Valamiféle naiv hittől azt gondolta, hogy a köztársasági elnök az, akihez bizalommal fordulhatnak sérelmeik orvoslása ügyében.¹³² Ezért a trianoni szerződés becikkelyezése kapcsán is annak a véleményének adott hangot, hogy: „megadjuk az államnak, ami az államé, de nemzeti öntudatunk birtokában megköveteljük és meg is fogjuk követelni azt, ami a miénk”.¹³³ A kiábrándulás, a jó államba vetett hit elvesztése a köztársaság fennállásának 10. évfordulója kapcsán vált nyilvánvalóvá, amikor az ungvári főpolgármester ünnepi meghívójára Korláth a Magyar Pártszövetség nevében azzal válaszolt, hogy: „az a felszabadulás, és az azt követő államalkotás, amely a csehszlovák nemzet újraéledésének alapját adta meg, a nagy nemzettesttől elszakított és akarata ellenére ez állam határai közé zárt magyarság számára súlyos kisebbségi sorsot eredményezett. [...] Ha [...] tiszteletben tartja a világháború után vesztes magyarság nemzeti érveseit, ne kényszerítse a cseh nemzeti dicsőség ünneplésére és ne sokszorozza a magyarság fájdalmát azzal, hogy kisebbségi sorsa 10 éves gyászában örömnünnepet kelljen ülnie”.¹³⁴

1923. május 6-án a Ruszinszkói Magyar Pártok Szövetsége Munkácson rendezte meg a korszak egyetlen „Magyar Nemzeti Kongresszus”-nak titulált eseményét. A kongresszus jelentősége, hogy: „A történelmi Magyarország megszaggatása, az új államalakulatok összeállítása óta a Podkarpatszka Rusz területére zárt magyarság egyetemének első ízben van alkalma, hogy nem pártokra szakadva, hanem együttesen jött legyen össze kinyilvánítani akaratát itteni jövő életére vonatkozóan”.¹³⁵ Korláth Endre többek között kijelentette: nem ruszin, hanem ruszinszkói autonómiára van szükség; a zsidóság magyarelles, amikor elszakadni kíván tőle.

Szentiványi pártegyesítési törekvéseivel kapcsolatban a Ruszinszkói Magyar Pártok Szövetsége 1925 áprilisában Ungváron tartott ülésén úgy határozott, hogy tiszteletben tartja a két nagy párt – az OKP és az OKgP – által megkötött ún. érsekúj-

vári egyezményt, s egyedül az ennek szellemében működő vezérlő bizottságot tartja illetékesnek – szemben a Körmendy-Ékes és Petrogalli által Ótátrafüreden kezdeményezett intéző bizottsággal – a magyar politika irányításában. Ezért nem foglal állást az egységes magyar párt ügyében, hanem mindenben a Pártközi Vezérlő Bizottság döntésének veti alá magát. Az ülésen résztvevő Szentiványi kifejtette: „csak erős és nemzeti alapon való tömörüléssel lehet az idezárt magyarság kulturális megmaradását biztosítani”.¹³⁶

A szövetség által napirenden tartott kérdések: az autonómia, az állampolgárság rendezése, a földreform revidálás, az iskolaügy, az 1930-as évek elején az ínség. A szövetség 1934 októberi ungvári nagygyűlésén Korláth arról beszélt, hogy lehetségesnek tartaná „a Kárpátalján szórványban élő magyarság és a békéscsabai szlovákok kicserélését”. Ez ügyben felkereste Szeberényi Lajos békéscsabai evangélikus esperest, aki a terv ellen erősen tiltakozott.¹³⁷

A szövetség a két magyar párt egyesítésére vonatkozó törekvést úgy értelmezte, hogy az „az egységes szlovén-magyar párt” megalakítására vonatkozik.¹³⁸ 1936 januárjában Korláth még azt nyilatkozta, hogy: „Ezen elgondolás nálunk, Kárpátalján már régen nem aktuális, mert nálunk az egységes párt gondolata a pártszövetségi szervezet alakjában már [...] kifejezésre jutott”.¹³⁹ Úgy vélte, nem lenne helyénvaló a pártszövetséget az egységes párttal felcserélni. „Éspedig azért nem, mert mi itt Kárpátalján nemcsak a magyar nemzeti gondolatot, de a szélesebb körű őslakos gondolatot is képviseljük. - Azt a gondolatot, mely bennünket az évszázadok óta együtt élő többi kárpátaljai néppel összeköt [...] Nekünk szélesebb körű és az egész Kárpátaljára kiterjedő őslakos gondolatot azzal megbontani, hogy kifejezetten bárhogy vesszük, mégiscsak szűkebb körű magyar nemzeti alapra helyezkedni nem szabad! - Nekünk inkább áll érdekünkben e föld népeinek őslakos egysége politikailag és gazdaságilag is, mert ez nagyobb erőt jelent az annyira szent magyar egység gondolatánál is, amely a pártszövetségben amúgy is teljes mértékben kidomborodik. [...] Kárpátalja autonómiáját csakis az őslakos egység harcolhatja ki. Most pedig többek között ez is a legfőbb feladatunk.”¹⁴⁰ A szövetség hivatalos lapja azonban azt írta, hogy: „A magyar pártok szövetsége, megalakulása első pillanatától kezdve a kárpátaljai autonómia alapján állott, de sohase kezdeményezett semmiféle szövetkezést semmiféle politikai párttal ennek az autonómiának a kiharcolása végett, mert tisztában volt először azzal, hogy Kárpátalja autonómiáját a békeszerződések biztosítják, ezt az autonómiát a prágai kormánynak előbb vagy utóbb, jószántából vagy inkább a külföld nyomására életbe kell léptetnie, másodsor mindenkor meg akarta szabad kezét e kérdésben őrizni”.¹⁴¹ Nem változott meg az a hozzáállás, amiről Korláth már a kezdetekkor, 1922-ben azt nyilatkozta, hogy: „fontosnak tartják az autonómia ügyét, a ruszin pártvezetőkkel azonban nem keresik a kapcsolatot, mert biztosak abban, hogy így is »e terület autonómiája keretében a ruszin nép részéről biztosítva lesznek a magyarság jogai«”.¹⁴²

A hivatalos magyar kormányzat az 1920-as években a Társadalmi Egyesületek Szövetségének Központján, az 1930-as években közvetlenül a miniszterelnökségen és a külügyminisztériumon keresztül juttatott pénzek révén gyakorolt befolyást a Felvidéken a magyar politizálásra. Kárpátalján önálló tételként szerepeltek a kisgazdák és a keresztényszocialisták, illetve külön támogatásban részesültek a szepességi németek és Kurtyák pártja (majd Bródy is). Kárpátalja finanszírozási különállását a

két világháború közötti időszakban végig megőrizte.¹⁴³ A ruszinszkói támogatásokat általában Korláth Endre vagy közvetítője vette át.¹⁴⁴ Korláth szerepelt a Rákóczi Szövetség által összeállított listán, akik garanciát kaptak, hogy ha csehszlovák területéről kiutasítják őket vagy menekülniük kell, Magyarországon azonnal állást kapnak.¹⁴⁵ Amikor Teleki Pál miniszterelnökként szorgalmazta a ruszin autonómia ügyét, a később első kormánybiztosnak kinevezett Perényi Zsigmond már az első értekezleten kijelentette: „igaz, hogy biztattuk őket autonómiával és csináltunk tervezeteket is, de ezt a csehekkel szemben csináltuk”.¹⁴⁶ Teleki szavai a soros tervezetet megvitató 1940. április 25-i miniszterelnökségi értekezleten: „a mi segítségünkkel jöttek létre és részben itt is szerkesztődtek – magunk között vagyunk, ma már beszélhetünk róla – azok az autonómia-javaslatok és követelések, amelyekkel Kárpátaljának, Ruszinszkónak népe Csehszlovákiával szemben előállott”.¹⁴⁷ A miniszterelnök szerint ez erkölcsi felelősséggel is jár a kérdés végleges megoldása tekintetében. Ebben azonban azok a politikusok sem támogatták, akik az 1920–30-as években a kérdés exponensei voltak.

Korláth Endre, „az elbocsátott Ung vármegyei tisztii ügyészből” lett pártvezér, a visszacsatolás után Ung vármegye főispánja lett, s behívták a magyar parlamentbe is. Az autonómiaellenes kárpátaljai magyar lobbiz vezető figurájaként tartották számon. Korláthról és köréről Kozma Miklós úgy beszélt, mint rövidlátó és „soviniszta határszéli magyar intelligenciáról”. Korláth az autonómiát csupán a kultúrára, a nyelvre, az egyházi életre és a helyi igazgatásra szeretne korlátozni. Ráadásul mindezt olyan előfeltétel teljesüléséhez kötötte, mint a „veszélyes ruszin” intelligencia Kárpátaljáról történő eltávolítása, melynek tagjait átnevelés végett szerinte négyöt évre az ország belsejébe kell helyezni. Szerinte az autonómia problémájának megoldása korántsem társadalmi, az ígéretek miatt legfőljebb politikai követelmény.¹⁴⁸ Teleki Pál miniszterelnök súlyosan megfenyegette Korláthot, azzal, hogy ha tiltakozásul lemond az ungi főispánságról, akkor „azonnal főbelöveti”.¹⁴⁹

Egyesült Magyar Párt (1936–1940)

1936. március 10-én az OKP Pozsonyban, az MNP pedig Érsekújvári gyűlésén döntött az egyesítésről (azaz a keresztényszocialistákkal való egyesülésről), amit Budapest már régóta szorgalmazott. Az egyesülést ellenző Szüllő Gézának is ezért kellett távoznia pártja éléről, amit a magyarországi anyagi támogatás megvonásának kilátásba helyezésével kényszerítettek ki. A tárgyalásokon Kárpátalja részéről Korláth Endre vett részt, akivel közölték, hogy vagy csatlakozik, vagy buknia kell.¹⁵⁰ Március 18-án Beregszászban a Kárpátaljai Magyar Pártok Szövetsége hozott határozatot arról, hogy csatlakoznak a szlovénországi pártegyesítési törekvéseihez, és e célból egyeztető bizottságot hoznak létre. Korláth Endre felszólalásában kifejtette, hogy a magyar pártok Kárpátalján nem folytattak egyoldalú politikát, hanem teljes erővel küzdöttek a ruszin, a román és a német lakosság érdekeiért is.¹⁵¹ Az Egyesült Országos Keresztényszocialista és Magyar Nemzeti Párt (röviden: Egyesült Magyar Párt) létrejöttét június 21-én Érsekújvárott mondták ki. A párt célja harcolni Szlovénországi és Kárpátalja autonómiájáért oly módon, hogy azon belül biztosítani kívánja minden nemzet külön nemzeti önkormányzatát. A párt négy alapelve: nemzeti eszme, keresztény vallás-erkölcsi felfogás, szociális igazságosság, demokrácia. A párt

elnöke Jaross Andor, ügyvezetője Esterházy János lett. Kárpátalja részéről az alelnök Korláth Endre, nemzetgyűlési képviselő. A párt kárpátaljai kerületének elnökevé Kerekes Istvánt, ügyvezetőjévé Korláth Endrét, főtítkárává Köszörű Károlyt választották.

Az Egyesült Magyar Párt kárpátaljai kerületének 1937. szeptemberi beregszászi gyűlésén a vidék magyar kisebbségének gazdasági, kulturális és szociális problémáival, valamint időszerű politikai kérdésekkel foglalkoztak. Az elfogadott határozat lényege: fokozottan szolgálni a munkásság („a nemzeti közélet egyik legjelentősebb tényezője”) érdekeit; egyetértésben és megértésben élni a más nemzetiségű öslakosokkal, tiszteletben tartani nemzeti törekvéseiket; „magyarnak csak az tekinthető, aki nem támogat a magyarság ellen irányuló törekvést, politikai irányzatot”; továbbra is megmaradni az ellenzéki úton; a párt nem fogadja el a prágai parlament által a kormányzói hatáskör kibővítéséről hozott törvényt; „az autonómia kenyeret, megélhetést jelent, annak elmaradása pusztulást és tönkremenést”; fokozott figyelemmel kell kísérni a kárpátaljai magyar iskolaügyet.¹⁵² 1938 nyarára, a külpolitikai tényezőktől is befolyásolva, megérett a (magyar) nemzeti autonómia követelésének gondolata.¹⁵³

Nyilvánvalóan megváltozott az autonómia kezelésének kérdése. Korábban a hivatalos magyarországi kormányzati politika „két évtizeden keresztül hol nyílt, hol titkos eszközökkel arra törekedett, hogy a szláv népek közötti közeledést megakadályozza, illetve a nyelvi, vallási különbségeket elmélyítse és ezzel megingassa az államot. Ehhez igyekezett felhasználni a szlovák és a ruszin autonómia törekvéseket”.¹⁵⁴ Gömbös Gyula magyar miniszterelnök részére 1934. november 24-i keltezéssel készített bizalmas jelentésben például ez állt: „Kurtyák Iván huszti rutén képviselő halálával [1933. január 2. – F. Cs. megj.] a Magyarországhoz való csatlakozás gondolata meggyengült a rutén nép között.” A „rutén földön” az alábbi három mozgalom él: 1. „pravoszláv nagyorosz mozgalom”. Ezt „görögkeleti pravoszláv papok” és „nagyorosz emigránsok” irányítják. A leventéhez hasonló intézménybe tömörítik az ifjúságot, az irányítók közt sok a volt cári tiszt. Fő törekvésük az Oroszországhoz való csatlakozás. 2. „ukrán–kisorosz mozgalom”. Különösen az értelmiség és a tanulóifjúság körében terjed. Célja az önálló ukrán államon belül egyesíteni az összes „kisoroszt”. 3. „kommunista mozgalom”, ami leginkább a szegény nép körében van elterjedve. „[E]gy esetleges későbbi időpontbani népszavazásnál a magyarhú lakosság kisebbségbe kerülhet”.¹⁵⁵ Megítélésem szerint az „öslakos egység” gondolatának szorgalmazása is azt szolgálta, hogy a magyarok természetes hajlandósága mellett a többi nemzetet is Magyarország felé hajlítsák (nem utolsó sorban területi megfontolásból).

Az EMP ehhez képest más irányba fordult. Kerekes István a következőket nyilatkozta a *Kárpáti Magyar Hírlap*nak: „Kárpátalján az öslakos ruszinok az utóbbi időben légmentesen elzárkóztak a magyarságtól [...] A közös és életbevágó ügyeket, mint amilyen az autonómia is, a magyarság nélkül készülnek elintézni”.¹⁵⁶ Rác Pál írta a *Kárpáti Magyar Hírlap*ban: „ha Kárpátalja területi autonómiájának ügyét nélkülünk akarják megoldani, előtérbe tolul a nemzeti autonómia kérdése, mint amely a kárpátaljai, nemkülönben a szlovákiai magyarság önkormányzati törekvéseinek jobban megfelel”.¹⁵⁷

1938. március 28-án a prágai parlamentben Szüllő Géza az Egyesült Magyar Párt nevében a következő nyilatkozatot olvasta fel: „A képviselőház nyilvánossága előtt szögezem le, hogy ebben a köztársaságban nemcsak szlovák, német, rutén, hanem magyar kérdés is van [...] a magyarság pártjai már megalakulásuk óta Szlovákia és Kárpátalja autonómiájáért harcoltak [...] Az autonómia alapját a pittsburgh-i szerződés teremtette meg, a Kárpátalja önkormányzatát maga a békeszerződés írta elő. Egyik feltételnek sem tesz eleget a kormány és ez az oka mostani megrendült helyzetének. [...] Meg kell hogy értse a kormány, hogy másként itt boldogulást nem tud elérni, mintha a teljes jogegyenlőség alapján állva megadja minden itt élő nemzetnek, ami őt isteni és emberi törvény alapján megilleti”.¹⁵⁸

Az Egyesült Magyar Párt kárpátaljai kerületének június 26-i munkácsi kongresszusán 124 tagszervezet képviselője és a kárpátaljai németek, ruszinok és románok több mint 600 küldöttje vett részt. A kongresszus megállapította: a kárpátaljai magyarság politikai képviseletére kizárólag az egyesült párt képviselői jogosultak. A gyűlésen határozatban mondták ki: követelik Kárpátalja önkormányzatát, a tartománygyűlési választások azonnali kiírását, a rendszertelen erdőirtások beszüntetését, a végrehajtott földreform kiigazítását, a kártalanítást az autonómia bevezetésének 19 év óta tartó halasztgatása miatt stb. (Az EMP 81 pontjának kiegészítése.) Korláth Endre nemzetgyűlési képviselő az autonómiával kapcsolatban kifejtette: „Kárpátalja autonómiája kérdésében továbbra is ragaszkodunk ahhoz az álláspontunkhoz, hogy az autonómia minket is megillet, mert a békeszerződés szerint nemcsak a rutén népet illeti meg, hanem a Kárpátok alatt lévő, többségében rutén területen élő összes őslakos népeket. E megvalósítandó autonómia keretében meg fogjuk találni a megegyezést a rutén néppel”.¹⁵⁹

Június 29-én Milan Hodža miniszterelnök fogadta az Egyesült Magyar Párt képviseletében Szüllő Gézát, Jaross Andort, Esterházy Jánost és Korláth Endrét, akik átnyújtották a magyarság követeléseit, melyek leglényegesebb pontja a nemzetiiségi önkormányzat megadásának követelése.¹⁶⁰ Az MTI szerint ugyanezen a napon a miniszterelnök külön fogadta a kárpátaljai magyarság részéről Korláth Endrét, Hokky Károlyt, R. Vozáry Aladárt és Köszörű Károlyt, akik átnyújtották a kárpátaljai magyarság külön kívánságait tartalmazó memorandumot, ismertették a június 26-i munkácsi nagygyűlés határozatát.¹⁶¹

1938. október 7-én Pozsonyban az Egyesült Magyar Párt szenátorai, nemzetgyűlési és tartománygyűlési képviselői megalakították a Magyar Nemzeti Tanácsot, mint a csehszlovákiai magyarság legfőbb nemzeti szervét. Időközben Kárpátalján a Volosin-kormány betiltotta az összes politikai pártot, közte az Egyesült Magyar Pártot.¹⁶² 1939. január 28-án Hokky Károly kárpátaljai szenátor interpellációt jegyezett be az Egyesült Magyar Pártnak Kárpátukrajnában történt betiltása és a magyarságnak a választásokból való erőszakos kirekesztése miatt. Az ügyben Esterházy János országos elnök – elődje, Jaross Andor tárca nélküli felvidéki miniszter lett az Imrédy-kormányban – is tiltakozott Emil Hácha köztársasági elnöknel.¹⁶³ E naptól az ungvári *Kárpáti Magyar Hírlap* „Ung-Bereg-Ugocsa egyesített vármegyék és a Felvidéki Egyesült Magyar Párt Kárpátaljai Kerületének hivatalos lapja”-ként jelent meg Kováts Miklós szerkesztésében. A lap egyik felhívása: „Lépjen be minden magyar a Felvidéki Egyesült Magyar Pártba! - A volt kárpátaljai, ma felvidéki magyarsághoz szól ez a felhívás!”¹⁶⁴ 1940. március 15-én kimondták az Egyesült Magyar Párt (volt

Keresztényszocialista Párt és a Magyar Kisgazda, Földműves és Kisiparos Párt, későbbi nevén Magyar Nemzeti Párt) feloszlását, illetve a Magyar Élet Pártjába történő beolvadását. (A MÉP-et Teleki Pál hozta létre 1939-ben, s 1944 márciusáig volt kormányon.) Korláth Endre már a magyar parlament képviselőjeként kijelentette: „akik nem az Egyesült Magyar Pártnak, hanem csehszlovák pártoknak voltak tagjai, nem voltak sem nemzethűek, sem tisztességes magyarok”.¹⁶⁵

Összegzés

Kárpátalja politikai régióvá szerveződése nyomán az elsősorban ruszinkérdésként jelentkező hivatalos politikai történésekkel párhuzamosan a helyi magyar közösség is sajátos utat járt be. Hosszú időt vett igénybe annak a ténynek a tudatosítása, hogy az új határok nem ideiglenes állapotot jeleznek, hanem véglegesek. A magyar közösségen belül az első lépések között szerepelt saját politikai szervezeteinek létrehozása. Ebben a korai időszakban megalakult kárpátaljai magyar pártok: Magyar Jogpárt; Óslakosok Autonóm Pártja; Keresztényszocialista Párt; Kisgazda-, Kisiparos és Földműves Párt. Kezdetől nagy befolyása volt a lakosságra a Csehszlovákiai Kommunista Pártja magyar tagozatának. A magyar pártok közül az 1920-as évek második felére megszűnt a Magyar Jogpárt és az Óslakosok Autonóm Pártja. A Kisgazda-, Földműves és Iparos Párt átalakult Magyar Nemzeti Párttá, amely a Keresztényszocialista Párttal kötött az együttműködést lehetővé tevő szövetséget. A magyar pártok a választások alkalmával a német pártokkal kötöttek szövetséget. A vizsgált időszakban Magyarország hivatalos körei e pártokat, valamint azon ruszin pártokat, amelyek az autonómia követelését helyezték előtérbe, rendszeres anyagi támogatásban részesítette. Számottevő szerepet játszott a Kommunista Párt (Csehszlovákiában az egyetlen minden etnikumot összefogó párt). A választási eredmények tanulsága szerint az 1920-as években Kárpátalján a lakosság 70%-a támogatta a munkáspártokat (az országban ennek körülbelül fele), illetve a centralista pártok fölényben voltak az autonómiát követelőkkel szemben, s ez a helyzet később sem változott lényegesen. A magyarlakta járásokban a kommunisták mindig több szavazatot kaptak, mint a magyar pártok. A visszacsatolás után a helybeli lakosság körében visszatetszést keltett többek között a liberális csehszlovák demokráciához képest a véleményszabadságot sokkal inkább kordában tartó Horthy-rendszer. Ez azonban nem csak a rendszernek tudható be, hanem közrejátszott az is, hogy háttérterületről, katonai szempontból kiemelt területről volt szó. A „húszéves küzdelemben kivívott” intézmények megszűntek, köztük a politikai szervezetek is.

Jegyzetek

1. Vö. , : *Энциклопедия Подкарпатской Руси* , - . , 2001.
2. *Határszéli Újság* (a továbbiakban: *HÚ*), 1918. szeptember 1.; *HÚ*, 1918. szeptember 15.; *HÚ*, 1918. október 13.
3. *HÚ*, 1918. szeptember 1.
4. *HÚ*, 1918. szeptember 8.
5. *HÚ*, 1918. szeptember 29.; *Ungvári Közlöny* (a továbbiakban: *UK*), 1918. december 10.

6. *HÚ*, 1918. október 6.
7. A nagy Ungmegye. *HÚ*, 1918. szeptember 1. Alig telt el két év, s a kérdés ismét napirendre került, csak egészen más értelemben. Problémát okozott, hogy az egykori Ung megyét a csehszlovák közigazgatás megosztotta Kárpátalja és Szlovenszko között. A kialakult helyzet lényegét jól érzékelteti a *Ruszinszko Magyar Hírlap*ból vett idézet: „Az Ung megyei kérdés állandóan foglalkoztatja a közvéleményt, jóllehet egyelőre a régi értelemben vett egységesítésről nem lehet szó. Van egy mozgalom, melynek célja az egész Ung megyének Ruszinszkohoz csatolása, ezzel ellentétben áll a másik mozgalom, mely Ung megyét Szlovenszko javára szeretné kiegészíteni” (*Ruszinszko Magyar Hírlap* [a továbbiakban: *RMH*], 1921. március 18.). Itt csak közigazgatási értelemben vett egységesítésről volt szó. A ruszin pártok viszont nemzetiségi alapon tartottak igényt szlovenszko területre, az autonóm terület határát a Poprádig akarták kiterjeszteni.
8. *HÚ*, 1918. október 27.
9. *HÚ*, 1918. november 7.
10. Elnök: Gaar Iván. Társelnökök: Egy Ferenc, Flach Jakab. Alelnökök: Bobulszky Antal, Szántó István. Titkár: Rácz Pál. A programból: 1. „kihúzni a munkásosztályt, a cseléd és önálló földművest a maga szörnyen elhagyott állapotából”; 2. „az iparos osztályt az őt megillető élethez juttatni”; 3. harcolni „a közvetítő kereskedelem” ellen; 4. erősíteni „a szellemi erők, az erkölcs, a hit és hazafiasság hatalmát” (*HÚ*, 1918. november 24.).
11. Elnök: Juszko János. Titkár: Bánó József (uo.).
12. Elnök: Kerekes István. Ügyvezető: Gutman Sándor. Titkár: Zombory Dezső (*HÚ*, 1918. december 22.; *UK*, 1918. december 14.).
13. Elnök: Minay István. Alelnökök: Gutman Sándor, Volosin Avgusztin, Sejkó Viktor. Titkárok: Korláth Endre, Fenczik István. Gutman Sándor megfogalmazása szerint ez a párt „nem az egyező elvűek tömörülése”, az összekötő fonal Károlyi Mihály személye, „aki körül csoportosulni kell mindnyájunknak”, mert „csak ő mentheti meg hazánkat [értsd: Magyarországot – F. Cs. meg.] a szétforgácsolástól” (*HÚ*, 1918. december 29.; *HÚ*, 1919. január 5.).
14. Elnök: Reisman Henrik (*HÚ*, 1918. december 15.).
15. Elnök: Polchy István (*Az Őslakó* [a továbbiakban: *Ő*], 1936. december 22.).
16. Felmerülhet, hogy ennek a kifejezésnek a kötőjeles formában történő használata azt jelentené, az ungváriak esetleg nem tudtak különbséget tenni csehek és szlovákok között, ami a szomszédosság miatt is nehezen elképzelhető. Valójában nem ez a helyzet, hanem meglátásom szerint arról van szó, hogy azt nem tudták, miként azonosítsák be a közeledő hadsereget, egy új államét, amelyik ráadásul egy más egyenruhát, az olaszt viseli.
17. *HÚ*, 1919. január 5.
18. *UK*, 1918. december 26.
19. *UK*, 1919. január 29.
20. *HÚ*, 1920. január 4.
21. *HÚ*, 1920. február 29.
22. *HÚ*, 1920. április 11.
23. Uo.
24. *HÚ*, 1920. január 18.
25. *HÚ*, 1920. február 1.
26. Korláth Endre a Magyar Pártszövetség nevében így nyilatkozott: „lehet-e itt szó zsidó nemzeti kisebbségről? Nemzet-e itt a zsidóság, vagy csupán vallás? Véleményünk szerint itt a zsidóság csupán vallás [...] s nem külön nemzet” (*RMH*, 1920. november 7.). Szintén Korláth fejtette ki az Egyesült Zsidópárt vezetőihez intézett levélben, hogy „a zsidópártok felállítása óta a zsidók közül sokan úgy vélik, hogy magukat zsidó nemzetiségűeknek kell a népszámlálásnál vallaniuk”. Ez a körülmény a magyarság számarányának „károsodását eredményezné s nagyon sok helyen a magyar nyelvnek a közigazgatásban, bíraskodásban, sőt iskolákban való érvényesítését akadályozná” (*RMH*, 1921.

- február 13.). „Az itteni magyar nemzet élet-halál harcot folytat fennmaradásáért, gazdasági értékeinek és kultúrájának fejlesztéséért. Ez a küzdelem most nehézségekkel van egybekötve és áldozatokat követel. De ez nem ok arra, hogy valaki megtagadja kötelességeit azzal a kényelmes és nem erkölcsös tétellel, hogy ma már nem magyar, hanem zsidó vagyok és nincs közöm a magyarsághoz” (RMH, 1923. május 10.). A kérdésre vonatkozó további forrásként lásd Fedinec Csilla: *Iratok a kárpátaljai magyarság történetéhez 1918–1944. Törvények, rendeletek, kisebbségi programok, nyilatkozatok*. Somorja–Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum, 2004. /Fontes Historiae Hungarorum, 2./.
27. HÚ, 1920. július 25.
  28. Rácz Pál: Magyarok közt, a temetőben. HÚ, 1920. május 9.
  29. RMH, 1920. november 26.
  30. RMH, 1920. június 3.; 9994/20 számmal kelt levél Koriáth Endre ügyvédhez a Ruszinszkói Magyar Jogpárt működésének engedélyezéséről. In Fedinec: *Iratok...* 71. p.; Ő, 1928. október 21. Nem volt közvetlen kapcsolatban az 1921 őszi Kassán létrejött Szalay László-féle Magyar Jogpárttal. Ez utóbbiról lásd Angyal Béla: *Érdekvédelem és önszerveződés. Fejezetek a csehszlovákiai magyar pártpolitika történetéből 1918–1938*. Dunaszerdahely–Galánta, Fórum Társadalomtudományi Intézet–Lilium Aurum, 2002, 73–74. p. /Nostra Tempora, 6./
  31. RMH, 1920. augusztus 14.
  32. A Ruszinszkói Magyar Jogpárt programja. In Fedinec: *Iratok...* 72–74. p.
  33. Az Ungváron megjelenő *Ruszinszkói Magyar Hírlap* szerkesztőségi cikke *Szózat a magyarsághoz!* címmel Trianon hatásáról a Podkarpatszka Rusz-i magyarokra. In Fedinec: *Iratok...* 75. p.
  34. RMH, 1920. augusztus 7.; A Ruszinszkói Magyar Jogpárt szervezete. In Fedinec: *Iratok...* 77–78. p.
  35. RMH, 1921. november 5.
  36. RMH, 1921. február 9.
  37. RMH, 1921. november 5.; RMH, 1923. augusztus 23.
  38. RMH, 1921. november 20.
  39. RMH, 1922. január 4.
  40. RMH, 1922. február 22.
  41. RMH, 1920. április 26. A román hadsereg kivonulása szakaszosan 1920. február 24-től augusztus végéig tartott, amikor a csehszlovák minisztertanács 2616. sz. határozatával Kárpátalján szükségállapotot vezettek be, amely 1922. április 26-ig volt érvényben. Vö. Fedinec Csilla: *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944*. Dunaszerdahely–Galánta, Fórum Társadalomtudományi Intézet–Lilium Aurum, 2002. /Nostra Tempora, 7./
  42. RMH, 1922. április 23.
  43. RMH, 1922. május 22.
  44. RMH, 1923. augusztus 26.
  45. Koriáth Endrének, a Ruszinszkói Ellenzéki Magyar Pártok Szövetsége ügyvezetőjének a Ruszinszkói Magyar Jogpárt elnökének üzenete Ruszinszkó városainak, különösen Ungvár polgárságának. In Fedinec: *Iratok...* 80. p.
  46. A Ruszinszkói Őslakosság Autonóm Pártjának programja. In Fedinec: *Iratok...* 86–87. p.
  47. Fedinec: *A kárpátaljai...* 84–85. p.
  48. RMH, 1921. július 31.
  49. Árkó Ákos: Kérelem és felhívás a kárpátaljai ruszin terület magyarságához! RMH, 1921. augusztus 5.
  50. RMH, 1922. április 24.
  51. RMH, 1922. szeptember 6.

52. Az ungvári gimnáziumról részletesebben lásd Fedinec Csilla: Az ungvári gimnázium vázlatos története. *Acta Hungarica*, 9. évf. (1998), 124–129. p.
53. *RMH*, 1922. október 28.
54. Árky Ákos: *Podkarpatszka Rusz alkotmányának tervezete*. *RMH*, 1924. február 17.
55. *RMH*, 1924. február 28.
56. *RMH*, 1924. március 13.
57. Árky Ákos: *Egységes pártot*. *RMH*, 1925. március 29.
58. *RMH*, 1925. október 25.
59. *RMH*, 1926. november 26. (Árky Ákos vezércikke.)
60. *RMH*, 1926. február 7.
61. Koriáth unokahúgának férje.
62. *RMH*, 1926. július 3.
63. A mintát „a horvát–szlavón–dalmát autonómia történelmi alakja” adta. Lásd Árky Ákos: *A ruszinszkói magyarság és Ruszinszkó autonómiája*. Budapest, Sylvester Rt., 1927.
64. Árky Ákos (Óslakos Autonóm Párt) búcsúja Ruszinszkótól. In Fedinec: *Iratok...* 184. p.
65. *A Keresztény Szocialista Párt programja*. Užhorod, Keresztény Szocialista Párt, 1919.
66. Angyal: i. m. 112–118. p.
67. Koriáth Endre (nemzetgyűlési képviselő) cikke az Ungváron megjelenő *Ruszinszkói Magyar Hírlapban* az óslakos egységről. In Fedinec: *Iratok...* 147–149. p.
68. *RMH*, 1921. november 8.
69. *Kárpáti Magyar Hírlap* [a továbbiakban: *KMH*], 1933. január 25.
70. 1930. február 20. MTI. Magyar Országos Levéltár [a továbbiakban: MOL], K. 428. (sajtólevéltár, MTI könyvomatások), 709. csomó (Csehszlovákia 1930).
71. *KMH*, 1933. november 19.
72. *KMH*, 1933. január 27.
73. *KMH*, 1934. december 5.
74. *KMH*, 1935. augusztus 9.
75. 1936. december 16. MTI. MOL, K. 428., 715. csomó (Csehszlovákia 1936–1937).
76. Vö. Fedinec: *A kárpátaljai...*
77. 1932. január 21. MTI. MOL, K. 428., 711. csomó (Csehszlovákia 1932).
78. Hokky Károly (országgyűlési képviselő) interpellációja a csehszlovák pénzügyminiszterhez a pénzügyörök fegyverhasználat tárgyában a kárpátaljai magyar határ mentén. In Fedinec: *Iratok...* 341–342. p.
79. Vasas Géza: *Egy félbehagyott alkotmány. Kárpátalja autonómiájának ügye 1939–1940-ben*. In Fedinec Csilla (szerk.): *Kárpátalja 1938–1941. Magyar és ukrán történelmi közéletés*. Budapest, Teleki László Alapítvány, 2004, 176. p. /Regio könyvek/
80. Jaross Gyulának, a ruszinszkói Kisgazdapárt titkárának nyilatkozatát lásd *RMH*, 1921. szeptember 15.
81. *Ő*, 1928. október 21.
82. *RMH*, 1920. július 28.
83. *RMH*, 1920. november 4.
84. *RMH*, 1920. november 18.
85. *RMH*, 1921. január 18.
86. *RMH*, 1921. február 1.
87. *RMH*, 1921. február 13.
88. *RMH*, 1921. augusztus 3.
89. *RMH*, 1922. november 22.
90. Egry Ferenc: *Pár szó a magyarokhoz*. *RMH*, 1923. szeptember 27.
91. *RMH*, 1924. január 17.
92. *RMH*, 1921. augusztus 3.
93. *RMH*, 1920. szeptember 14.
94. *RMH*, 1920. december 22.

108 **Fedinec Csilla**

95. *RMH*, 1921. június 14.; *RMH*, 1921. augusztus 3.; *RMH*, 1924. február 17.
96. *RMH*, 1922. december 16.; *RMH*, 1922. november 25.; *RMH*, 1925. augusztus 2.
97. *KMH*, 1937. január 1.
98. *RMH*, 1925. április 12.
99. *Kárpáti Híradó*, 1925. április 22.
100. Egry Ferenc: Megnyugtató szó a ruszinszkói kisgazdapárt szervezeteihez! *RMH*, 1925. április 26.
101. *RMH*, 1925. október 18.
102. *RMH*, 1925. október 25.
103. Angyal: i. m. 120–128. p.
104. *RMH*, 1925. október 25.
105. *RMH*, 1926. február 7.
106. *RMH*, 1927. február 16.
107. *RMH*, 1926. szeptember 8. Szentiványi nyilatkozata: „a Kárpátaljai Magyar Gazda körül csoportosult urak sem tudtak rávenni arra, hogy pártom ruszinszkói körzetének adminisztratív ügyeibe beleavatkozzam, még kevésbé arra, hogy Korláth vagy az ottani alkotmányos pártvezetőség ellen valamit tegyek.” *RMH*, 1927. január 23.
108. A Magyar Nemzeti Párt kormánytámogatásának feltételei. In Fedinec: *Iratok...* 179. p.
109. *Prágai Magyar Hírlap*, 1926. december 1. (Korláth Endre nyilatkozik parlamenti szerepléséről.)
110. Angyal: i. m. 151–152. p.
111. Korláth Endre cikke az Ungváron megjelenő *Ruszinszkói Magyar Hírlapban Ne viaskodjunk!* címmel az egységes magyar politizálásról. In Fedinec: *Iratok...* 180–182. p.
112. A „magyar irredentizmus” ukrán szemszögből való összefoglalására lásd: , , : *Угорська іредента на Закарпатті між двома світовими війнами (1918–1939)*. , - о , 1998. A kérdés szakirodalmá uo. 122–128. p.
113. 1932. június [a nap nincs feltüntetve – F.CS.] MTI. MOL, K. 428., 711. csomó (Csehszlovákia, 1932).
114. *KMH*, 1935. május 5.
115. *RMH*, 1925. május 10.; *RMH*, 1925. május 24.
116. *RMH*, 1924. április 10.
117. *RMH*, 1925. március 29.
118. *Ó*, 1934. január 28.
119. *KMH*, 1939. március 30.
120. *KMH*, 1939. október 18.
121. *RMH*, 1920. december 2.; *Ó*, 1928. október 21.
122. *RMH*, 1921. augusztus 3.
123. *RMH*, 1920. december 2.
124. *RMH*, 1921. szeptember 15.
125. Az Ungváron megjelenő *Ruszinszkói Magyar Hírlap* cikke *A magyarságért* címmel a Ruszinszkói Magyar Pártok Szövetségének szerepéről. In Fedinec: *Iratok...* 97. p.
126. *RMH*, 1925. október 25.
127. *Kárpátaljai Magyar Gazda Naptár*. Ungvár, Ruszinszkói Magyar Pártszövetség, 1922.
128. Angyal: i. m. 72–73. p.
129. Uo. 93. p.
130. *RMH*, 1921. április 20.
131. Korláth Endre: Kérelem az *Új Közlönyhöz* és a *Határszéli Újsághoz*. *RMH*, 1922. április 30.
132. „Van még a helybeli kormányzóságon kívül egy magasabb fórum is, ahol a tisztultabb politikai belátás és elfogulatlanabb ítélet nekünk, Ruszinszkó őslakosainak föltétlenül igazságot fog adni. Ez a Köztársasági Elnök személye!” *RMH*, 1921. március 24.

133. Korláth Endre: Szózat 1922. július 26-án a Ruszinszkóba zárt magyar nemzethez! *RMH*, 1922. július 27.
134. A Ruszinszkói Ellenzéki Magyar Pártok Szövetségének egységes állásfoglalása a Csehszlovák Köztársaság 10 éves jubileumának megünneplése tárgyában. In Fedinec: *Iratok...* 237. p.; 1928. május 10. MTI. MOL, K. 428., 707. csomó (Csehszlovákia 1926–1928).; *Magyarság*, 1928. május 11.
135. Fedinec: *Iratok...* 99. p. A kongresszuson elhangzott felszólalások szövegét lásd uo. 99–114. p.
136. *RMH*, 1925. április 26.
137. *KMH*, 1934. október 19.; *Magyarság*, 1934. november 8.
138. *KMH*, 1936. január 17.
139. Uo.
140. Uo.
141. *KMH*, 1935. július 12.
142. Korláth Endrének, a Ruszinszkói Magyar Pártok Szövetsége elnökének nyilatkozata Kárpátalja politikai helyzetéről. In Fedinec: *Iratok...* 93–95. p.
143. Erről részletesen lásd Angyal Béla: A csehszlovákiai magyarság anyaországi támogatása a két világháború között. *Regio*, 11. évf. (2000) 3. sz. 133–178. p. A különállás a párttevékenységre is vonatkozott. Az Egyesült Magyar Párt 1936. június 21-i érsekújvári alakuló ülésén például Hokky Károly így fogalmazott: „A kárpátaljai országos magyar pártszövetség részéről ünnepélyesen jelentem be csatlakozásunkat az egységes politikai vezetés kimondásához és elfogadásához annak biztosítottága mellett, hogy Kárpátalja eddig elismert és gyakorolt belső adminisztratív és szervezeti autonóm önállóságát továbbra is az egységes keretben minden vonatkozásban fenntartja” (*KMH*, 1936. június 25.).
144. Angyal: i. m. 104. p.
145. Uo. 88. p.
146. Egyed-iratok. MTA Kézirattár, Ms 10-734/25.
147. Uo. Ms 10-734/20.
148. Vasas: i. m. 180. p.; A ruszin népet öleljük a keblünkre, de a ruszin intelligenciával szemben legyünk óvatosak! *Ő*, 1939. április 23.
149. Tilkovszky Loránt: *Revízió és nemzetiségpolitika Magyarországon 1938–1941*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967, 167. p.
150. Angyal: i. m. 204. p.
151. *Ő*, 1936. március 21.; 1936. március 20. MTI. MOL, K. 428., 714. csomó (Csehszlovákia 1935–1936).
152. Az Egyesült Magyar Párt kárpátaljai kerülete beregszászi országos gyűlésének határozata. In Fedinec: *Iratok...* 408–416. p.
153. Nemzeti önkormányzatot a magyarságnak – Szlovenszko és Kárpátalja autonómiájának keretében! *KMH*, 1938. július 7. „[H]a Kárpátalja területi autonómiájának ügyét nélkülünk akarják megoldani, előtérbe tolul a nemzeti autonómia kérdése, mint amely a kárpátaljai, nemkülönben a szlovákiai magyarság önkormányzati törekvéseinek jobban megfelel” (*KMH*, 1938. július 10.).
Az EMP hivatalos álláspontja: „a nemzeti önrendelkezés elvi álláspontján állunk. [...] A nemzeti eszme követeli, hogy Szlovákia és Kárpátalja területén a nemzeti önkormányzat érvényesüljön. [...] Az egyes nemzetek saját önkormányzatukat országgyűlésük által gyakorolják. - Az itteni magyarság ezt a hatalmi jogkört Szlovákia és Kárpátalja keretében a magyarlakta területen gyakorolja” (*Budapesti Hírlap*, 1938. augusztus 27.).
154. Angyal: i. m. 135. p.
155. MOL, K. 28. (Miniszterelnökség), 156. csomó, 322. tétel (Ruszinok Csehszlovákiában).
156. *KMH*, 1936. október 24.
157. *KMH*, 1938. július 10.

110 **Fedinec Csilla**

158. 1938. március 29. (1938. március 28.) MOL, K. 609. (Külgyminisztérium, sajtóarchívum), 99. csomó, 1. dosz. (Kisebbség 1938).
159. *KMH*, 1938. június 9.; *KMH*, 1938. június 22.; *KMH*, 1938. június 29.; Az Egyesült Magyar Párt kárpátaljai kerülete munkácsi magyar kongresszusának határozata. In Fedinec: *Iratok...* 446–449. p.; *Pesti Hírlap*, 1938. június 28.
160. MOL, K. 609., 99. csomó, 1. dosz.
161. Uo. 2. dosz. (Kisebbség 1938).
162. Vegesh, Mykola: *Kárpáti Ukrajna belpolitikai helyzete, 1938–1939*. In Fedinec (szerk.): *Kárpátalja...* 30–32. p.; *KMH*, 1938. október 27.; *KMH*, 1938. október 29.; *KMH*, 1939. január 25.; 1939. január 15., 1939. február 3. MOL, K. 428., 1078. csomó (Ruszinszko 1938–1939).
163. MOL, K. 609., 100. csomó, 2. dosz. (Kisebbség 1939–1941).
164. *KMH*, 1939. december 9–10.
165. *KMH*, 1939. december 15.

CSILLA FEDINEC

HUNGARIAN PARTIES IN SUB-CARPATHIA BETWEEN THE TWO WORLD WARS

During the organisation process of Sub-Carpathia to become a political region parallel with the official political events arising mainly as the Russian issue the local Hungarian community went through a unique route. It took a long time to become aware of the fact that the new borders mean not only a temporary situation, but they are final. Within the Hungarian community in the first steps was the creation of own political organisations. In this early period the Sub-Carpathian Hungarian parties were created: Hungarian Legal Party, Autonomic Party of Original Inhabitants, Christian-Socialistic Party, the Party of Small Landowners, Craftsmen, and Farmers. From the beginning the Hungarian section of the Czechoslovak Communist Party had a big influence on the population. From the Hungarian parties to the second part of the 1920's the Hungarian Legal Party and the Autonomic Party of Original Inhabitants were cancelled. The Party of Small Landowners, Farmers, and Industrials was transformed to the Hungarian National Party, that concluded alliance with the Christian-Socialistic Party that enables co-operation. At the elections of the Hungarian parties they concluded alliance with the German parties. In the examined period the official circles of Hungary regularly financially supported these parties, and/or those Russian parties whose priorities were demanding autonomy. The Communist Party played an immense role (that was the only party uniting all ethnicities in Czechoslovakia). According to the experience of electoral results in the 1920's in Sub-Carpathia 70% of the population supported labour parties (about half in the country) and/or the centralistic parties gained ascendancy over those requesting autonomy, and this situation did not change substantially even later. In districts lived by Hungarians the communists always gained more votes than the Hungarian parties. After the re-attachment in the circle of the local population the Horthy-system arose displeasure – that was comparing with the liberal Czechoslovak democracy restraining liberty of opinions. It cannot be reasoned only with the system, but even the fact that it was a border territory, a special territory from a military point of view. Institutions that „were gained in the twenty-year fight“ were cancelled together with the political organisations.